

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ORIJENTALNU FILOLOGIJU

PRILOŠKE OZNAKE ZA VRIJEME U MODERNOM
STANDARDNOM ARAPSKOM JEZIKU

(završni diplomski rad)

Student: Vedad Hurić

Mentor: Prof. dr. Elma Dizdar

Sarajevo, juni 2018.

SADRŽAJ

UVOD	3
1 OSNOVNE KARAKTERISTIKE PRILOŠKIH KONSTRUKCIJA U ARAPSKOM JEZIKU	5
2 FRAZE U FUNKCIJI PRILOŠKE OZNAKE ZA VRIJEME	7
2.1 PRILOŠKA FRAZA	7
2.1.1 Dodatak prilozima	14
2.2 IMENIČKA FRAZA	16
2.2.1 Genitivna veza	21
2.3 PRIDJEVSKA FRAZA	24
2.3.1 Particip	25
2.4 PRIJEDLOŽNA FRAZA	26
2.4.1 Pravi prijedlog kao upravni član	26
2.4.2 Sekundarni prijedlog kao upravni član	28
3 ZAVISNA REČENICA U FUNKCIJI PRILOŠKE OZNAKE ZA VRIJEME	32
3.1 ZAVISNA REČENICA U ZNAČENJU ISTOVREMENOSTI	32
3.2 ZAVISNA VREMENSKA REČENICA U ZNAČENJU SUKCESIVNOSTI	35
3.3 ZAVISNA VREMENSKA REČENICA U ZNAČENJU ITERATIVNOSTI	38
3.4 ZAVISNA VREMENSKA REČENICA U ZNAČENJU DIREKTIVNOG/ABLATIVNOG KRETANJA	39
ZAKLJUČAK	41
SAŽETAK	42
IZVORI	43
LITERATURA	44

UVOD

Jednu od osnovnih kategorija sintakse nekog jezika čine priloške oznake. Takav je slučaj i sa arapskim jezikom. Priloške oznake su rečenični dijelovi koji dopunjuju predikat, tj. pobliže označavaju okolnosti pod kojima se odvija radnja iskazana predikatom. Kako u drugim jezicima, tako i u arapskom, moguće je govoriti o priloškim oznakama za mjesto, vrijeme, način, uzrok, svrhu, namjeru, pogodbu, učestalost, količinu, posljedicu, društvo i sredstvo. Priloške oznake uglavnom su fakultativni članovi rečenice kojima mjesto otvara predikat, te im je funkcija da označavaju različite okolnosti vršenja radnje glagola u službi predikata. Nemaju rekaciju i ne zahtijevaju da se bilo koja riječ pojavi poslije njih u strukturi rečenice. Priloške oznake za vrijeme u arapskom jeziku mogu biti iskazane samo jednom riječju, koja čini frazu, složenom frazom ili rečenicom.

Cilj ovog istraživanja je morfosintaksičkim pristupom analizirati i opisati način na koji se u strukturi rečenice modernog standardnog arapskog jezika iskazuje vrijeme odvijanja glagolske radnje, odnosno, analizirati i opisati vrste riječi, fraza ili rečenica koje se u modernom standardnom arapskom jeziku upotrebljavaju u funkciji priloške oznake za vrijeme.

Budući da istraživanje pripada domenu lingvistike, odnosno morfologije i sintakse, ovoj temi pristupit ćemo teorijskom razradom sekundarnih izvora koji obrađuju različite sintaksičke konstrukcije što izražavaju funkciju priloške oznake za vrijeme u arapskom jeziku, kao i njihove morfološke karakteristike. Osim toga, izuzetno bitan dio istraživanja jeste rad na korpusu, koji ima za cilj predstaviti konstrukcije u funkciji priloške oznake za vrijeme i preispitati iznesene teorijske postavke.

U prvom poglavlju napraviti ćemo kratak osvrt na opće karakteristike i terminološko određenje priloških konstrukcija u arapskom jeziku. U drugom poglavlju obraditi ćemo priloške konstrukcije koje se manifestuju kao jedna ili više riječi, tj. u formi priloške, imeničke, pridjevske i prijedložne fraze. Osvrnut ćemo se na njihove leksičke, morfološke i sintaksičke karakteristike. Zatim, u trećem poglavlju analizirati ćemo i opisati zavisne rečenice koje imaju funkciju priloške oznake za vrijeme, sa posebnim osvrtom na vremenski odnos zavisne i nezavisne rečenice: istovremenost, sukcesivnost: anteriornost i posteriornost, te iterativnost. Također, u ovom poglavlju bit će govora i o značenju direktivnosti i ablativnosti u vremenskoj rečenici. Drugo i treće poglavlje predstavljaju jednu koherentnu cjelinu, iako su, zarad preglednosti, razdvojena. Ova dva poglavlja ujedno čine glavni dio rada.

Uporedo sa teorijskom razradom, navodit ćemo primjere na arapskom jeziku, te opis i analizu prijevodnih ekvivalenata u bosanskom jeziku. Tako će dio rada biti usmjeren na teorijsku razradu na osnovu literature, dok će većim dijelom biti korištena analitičko-deskriptivna metoda, zasnovana prevashodno na obradi korpusa, koji podrazumijeva djela moderne prozne arapske književnosti i njihove prijevode na bosanski jezik.

1 OSNOVNE KARAKTERISTIKE PRILOŠKIH KONSTRUKCIJA U ARAPSKOM JEZIKU

Za temeljito izlaganje o priloškim oznakama za vrijeme u arapskom jeziku, što je istovremeno i intencija ovoga rada, smatramo da je neophodno ukazati na osnovne karakteristike priloških konstrukcija u arapskom jeziku. U arapskom jeziku, kao i u drugim jezicima, postoje priloške konstrukcije koje označavaju mjesto, vrijeme, način, uzrok, svrhu, namjeru, pogodbu, učestalost, količinu, posljedicu, društvo i sredstvo. Međutim, prilozi u gramatikama arapskog jezika nisu sistematizovani na način na koji je to urađeno u gramatici bosanskog ili engleskog jezika, niti im se pristupalo na način kako je to u gramatikama arapskog jezika urađeno, primjera radi, sa imenima ili glagolima. U većini slučajeva, u gramatikama arapskog jezika, gdje se tretira glagolska rečenica čiji su sastavni dijelovi «subjekat i predikat» *المُسْتَنْدُ إِلَيْهِ* i *المُسْتَنْدُ*, kao samodovoljni konstituenti potpune rečenice, svi ostali dijelovi rečenice tretirani su kao *فَضْلَةٌ* «dodatak».¹ Normativni nedostatak ni u kojem slučaju ne degradira bogatstvo arapskog jezika priloškim konstrukcijama. Arapski jezik, sa velikim leksičkim bogatstvom, ima izuzetnu fleksibilnost da se izrazi željena priloška konstrukcija.

Kada je riječ o pravim priložima, jedan broj *zapadnih*² lingvista saglasan je da se radi o priložima: *هُنَا، هُنَاكَ، فَطَّ، فَطَّ* «ovdje, tamo, samo, ikako-nikako».³ Priloške oznake u arapskom jeziku pojavljuju se kao jedna ili više riječi koje sačinjavaju određenu prilošku konstrukciju u strukturi rečenice. Priloška konstrukcija u arapskom jeziku može biti jedna riječ, fraza ili rečenica.

Termin prilozi u gramatikama arapskog jezika, sa normativnog aspekta, odnosi se samo na dvije kategorije, a to su vrijeme i mjesto. Kao primjer za to, moguće je uzeti strukturu gramatika modernog standardnog arapskog jezika, gdje se prilozi za vrijeme i mjesto *ظُرُوفُ الزَّمَانِ وَالْمَكَاتِ* nalaze u poglavlju o akuzativima *المَفْعُولَاتُ*, među kojima je smješten odjeljak o akuzativima što

¹ Vidi: Karin Christina Ryding, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*, Cambridge, University Press, 2005, str. 276.

² Ovaj termin, uz želju da se izbjegne bilo kakva pogrešna konotacija, odnosi se na lingviste koji su, pored interesa za lingvistiku arapskog jezika, vrsni poznavaoци lingvistike svog maternjeg jezika iz porodice indo-evropskih jezika kao što su npr: engleski, njemački, francuski i dr. Nasuprot tome, koristit ćemo termin arapski lingvisti.

³ Među onima koji smatraju da postoje pravi prilozi u arapskom jeziku su: Elsaid Badawi, Michael G. Carter i Adrian Gully, *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*, London i New York, Routledge, 2004, str. 161-162.; Karin Christina Ryding, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic...*, op. cit., str. 276-277. S druge strane, postoje i autori koji tvrde da uopće ne postoje pravi prilozi u arapskom jeziku. Među njima su: John Alfred Haywood i Hayyim Musa Nahmad, *A New Arabic Grammar of the Written Language*, 2nd ed., London, Lund Humphries, 1965, str. 426-427.

se eksplicitno tiču vremena i mjesta odvijanja glagolske radnje *المَفْعُولُ فِيهِ*.⁴ U ovim gramatikama, svi članovi glagolske fraze, bili oni obavezni ili ne, uglavnom se tretiraju samo kao akuzativi (*المَفْعُولَات*), pa tako u istom poglavlju pronalazimo: (*المَفْعُولُ بِهِ*) – pravi objekat, (*المَفْعُولُ الْمُطْلَقُ*) – apsolutni objekat, (*المَفْعُولُ لِأَجْلِهِ*) – akuzativ uzroka ili svrhe i (*المَفْعُولُ مَعَهُ*) – akuzativ pratnje.

Prema opisu koji nude arapski lingvisti, prilog za vrijeme i mjesto je riječ koja ispred sebe može da ima, odnosno koja implicira prijedlog *في* «u». S druge strane, u gramatikama modernog standardnog arapskog jezika zapadnih autora, sve vrste priloga i priloških konstrukcija, pored onih za vrijeme i mjesto, zasebno su sagledane i obrađene u određenoj mjeri.

⁴ Vidi npr.: Sulaymān Fayād, *al-Naḥw al-‘aṣrī: Dalīl mabsūṭ li qawa’id al-luġa al-‘arabiyya*, al-ṭab‘a al-‘ūlā, Qāhira, al- Markaz al-‘ahrām li al-tarġama wa al-našr, 1995, str. 127.; ‘Abbās Ḥasan, *al-Naḥw al-wāfi ma‘ rabṭih bi al-‘asālib al-rafi‘a wa al-ḥayā al-luġawiyya al-mutaġaddida*, al-ṭab‘a al-ṭālīṭa, Miṣr, al-ġuz’ al-ṭānī, Dār al-ma‘ārif, str: 242-243.

2 FRAZE U FUNKCIJI PRILOŠKE OZNAKE ZA VRIJEME

U prvom dijelu ovoga poglavlja govorit ćemo o pravim prilozima u funkciji priloške oznake za vrijeme. Iako su veoma rijetki i pojavljuju se u različitim formama, pravi prilozi u arapskom jeziku postoje. Kao centralnu temu poglavlja, obradit ćemo frazu koja se u arapskoj rečenici pojavljuje u funkciji priloške oznake za vrijeme. Fraza je jedan od najčešćih oblika izvještavanja o okolnostima odvijanja glagolske radnje. U tom kontekstu, pažnju ćemo usmjeriti na prilošku, imeničku, prijedložnu i pridjevsku frazu.

2.1 PRILOŠKA FRAZA

Ako bismo kao kriterij uzeli nepromjenljivost riječi, u arapskom jeziku bismo definitivno pronašli priloge za vrijeme kao vrstu riječi što zadovoljavaju taj kriterij, a to su najfrekventniji imenski prilozi za vrijeme: قَبْلُ «prije», بَعْدُ «još, poslije, kasnije», أَمْسِ «jučer», الآن «sada», فَطً «ikad, nikad» i dr. Ako bismo uzeli porijeklo riječi kao kriterij, i tada bismo mogli govoriti o istim ovim imenskim prilozima, kako se najčešće i nazivaju u literaturi. Na samom početku ovoga dijela rada, bitno je naglasiti da je imenovanje ovih priloga sporno, te da veliki broj autora, kao što su: J. A. Haywood, K. C. Ryding, E. Badawi, M.G. Carter, A. Gully, W. Wright, T. Muftić, i dr., ove vrste riječi smatraju prilozima imenskog porijekla,⁵ a da, s druge strane, neki čak i ne spominju ograničenja, navodeći ih kao priloge bez ikakvih kategorizacija.⁶ Svaki od ovih priloga bit će zasebno analiziran u nastavku.

Prilog قَبْلُ pojavljuje se u značenju «(od) prije, ranije». Ovaj prilog ima veliku sličnost na semantičkom planu sa sekundarnim prijedlogom قَبْلُ «prije». Sličnost je tolika da neki lingvisti ne prave razliku između ove dvije vrste riječi, već smatraju da je riječ samo o

⁵ Tek savremene gramatike arapskog jezika nude poprilično sistematizovanu, egzaktnu i eksplicitnu klasifikaciju priloških konstrukcija u arapskom jeziku, kako morfološku tako i sintaksičku. Pritom, prvenstveno mislimo na gramatike zapadnih lingvista. Neke od savremenih gramatika arapskog jezika svrstavaju ove priloške konstrukcije na različite načine; Elsaid Badawi, Michael G. Carter i Adrian Gully, *Modern Written Arabic...*, op. cit. str. 164., na jednom zavidnom nivou tretiraju priloge i priloške oznake u arapskom jeziku, naslovljavajući ih *nepromjenljivim vremenskim imenicama*. John Alfred Haywood i Hayyim Musa Nahmad, *A New Arabic Grammar of the Written Language...*, op.cit., str. 431., nazivaju ih *imenicama koje se koriste kao prilozi*. Karyn Christina Ryding, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic...*, op. cit., str. 291., navodi ih kao *osnovne vremenske priloge*. Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*, drugo izdanje, Ljiljan, Sarajevo, 1999, str. 586., definira ih kao *priloge imenskog porijekla*. Kako se udaljavamo od današnjice, u smislu razvojnog toka lingvistike, tako pronalazimo mnogo različitih klasifikacija priloga u arapskom jeziku. W. Wright, *A Grammar of the Arabic Language*, treće izdanje, Vol I, Cambridge, University Press, 1896, str. 288., ovim priloškim konstrukcijama pristupa kroz sekundarne prijedloge, naglašavajući da im se može dodati nastavak *u*, čime se od njih tvore prilozi. Ove, ali i mnoge druge gramatike primjer su jasne distinkcije priloške od bilo koje druge konstrukcije.

⁶ Vidi: Faruk Abu-Chacra, *Arabic: An Essential Grammar*, London i New York, Routledge, 2007, str. 300.

prijedlozima.⁷ S druge strane, arapski lingvisti prijedlog قَبْلُ analiziraju u okviru analize priloga.⁸ Međutim, sekundarni prijedlog قَبْلُ ima rekaciju i zahtijeva da se riječ poslije njega pojavi u genitivu, dok prilog قَبْلُ ne zahtijeva da se bilo šta pojavi iza njega, te kao takav odgovara funkciji priloga.⁹ U nastavku ćemo navesti nekoliko primjera:¹⁰

"...وَيُعَكِّسُ عَلَيْهِ التَّأْيِيرُ الَّذِي تَوَهَّمَهُ قَبْلُ."¹¹

I desi mu se ono što je otprije zamišljao.

Prilog قَبْلُ upotrijebljen je samostalno u funkciji priloške oznake za vrijeme glagola تَوَهَّمُ «zamišljati, fantazirati». Upotrebljava se i na slijedeći način:

وَلَمْ يَكُنْ الْمَوْتُ قَدْ دَخَلَ هَذِهِ الدَّارَ مِنْ قَبْلُ.¹²

*Smrt do tada nije ušla u nju.*¹³

*Ranije u tu kuću nije ulazila smrt,...*¹⁴

وَلَمْ يَكُنْ الصَّبِيُّ قَدْ أَنْبَى بِذَلِكَ مِنْ قَبْلُ،...¹⁵

*Nisu mu to ranije saopćili,...*¹⁶

*Ranije mu niko nije za to rekao,...*¹⁷

U navedenim primjerima, prilog قَبْلُ se pojavljuje iza prijedloga مِنْ «od». Podvučene fraze su u funkciji priloške oznake za vrijeme. U slijedećem primjeru prikazana je jedna specifičnost koju smo pronašli u korpusu:

⁷ Vidi: Ali Khudheyer Abbas, *A Pragmatic Analysis of English and Arabic Adverbial Positions and Their Pedagogical Implications*, Michigan, ProQuest LLC, 2015, str. 178.

⁸ Sulaymān Fayād, *al-Naḥw al-‘aṣrī: Dalīl mabsūṭ li qawa’id al-luġa al-‘arabiyya...*, op. cit., str. 132.

⁹ Vidi: Karyn C. Ryding, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic...*, op. cit., str. 291.

¹⁰ Želimo naglasiti da smo prijevode uz koje nisu navedeni bibliografski podaci sami priredili. Također, ponudili smo i drugačiji prijevod rečenica u odnosu na izvornik ondje gdje smo smatrali da je to svrsishodno ili potrebno.

¹¹ Muṣṭafā Ṣādiq al-Rāfi ‘ī, *Kitāb al-masākīn*, al-Qāhira, Mu’assasa Hindāwi li al-ta’līm wa al-ṭaqāfa, 2014, str. 180.

¹² Ṭāhā Ḥusayn, *al-‘Ayyām*, al-Qāhira, Mu’assasa Hindāwi li al-ta’līm wa ‘al-ṭaqāfa, 2014, str. 82.

¹³ Taha Husein, *Dani*, prijevod s arapskog: Nijaz Dizdarević, Sarajevo, Izdavačka kuća Ljiljan, Biblioteka lektira, 2000, str. 77.

¹⁴ Taha Husein, *Dani*, prijevod s arapskog: Esad Duraković, Sarajevo, Izdavačka kuća Svjetlost, Biblioteka izabranih djela, 1998, str. 84.

¹⁵ Ṭāhā Ḥusayn, *al-‘Ayyām...*, op. cit., str. 165.

¹⁶ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit, str. 176.

¹⁷ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 173.

فَإِذَا فَرَخْتُمْ فَتَنَامُوا مَلِيًّا فِي أَعْمَاقِ قُلُوبِكُمْ تَجِدُوا أَنَّ مَا أَحْرَزْتُمْ قَبْلًا يُفْرَحُكُمْ الْآنَ.¹⁸

*Kad te radost obuzme, zagledaj se duboko u svoje srce i vidjet ćeš da je baš ono koje ti tugu dade isto ono koje te radošću daruje.*¹⁹

Specifičnost ovoga primjera je upotreba priloga قَبْلُ u akuzativu sa nunacijom. S obzirom na sintaksičko ponašanje, ovaj primjer mogao bi se navesti i u okviru razmatranja imeničke fraze. U prijevodu su izostavljena oba priloga sa vremenskim značenjem. Prijevod koji smo sami priredili, a koji odražava prilošku oznaku za vrijeme iz izvornika, glasi: *Kad vas radost obuzme, zagledajte se duboko u svoja srca i vidjet ćete da vam ono što vas je prije žalostilo sada donosi radost.*

Prilog بَعْدُ pojavljuje se u značenju «još, poslije, nakon». Sve ono što je u morfološkom kontekstu rečeno o prilogu قَبْلُ odnosi se i na prilog بَعْدُ. Jedina razlika sadržana je u značenju. Kada je riječ o arapskoj gramatici, prilog بَعْدُ ima isti status kao i prilog قَبْلُ. ‘Abduh al-Rāḡihī ga u poglavlju o priložima navodi u formi بَعْدُ i naziva ga „deklinabilnim prilogom za vrijeme koji ima rekciju“.²⁰ Upotrebljava se na slijedeće načine:

لَمْ يَكُنْ بِوَسْعِهِ أَنْ يَرَى بِوَضُوحٍ بَعْدُ.²¹

*Više nije mogao ni vidjeti jasno.*²²

وَسَيَبْقَى هَذَا الْخَوْفُ مُجْمَعًا لَكُمْ زَمَانًا بَعْدُ...²³

*Još će taj strah potrajati.*²⁴

Prilog بَعْدُ u oba primjera ima funkciju priloške oznake za vrijeme. Kako bismo što vjernije sačuvali poziciju priloga u strukturi arapske rečenice, sami smo priredili prijevod prvog

¹⁸ Ġubrān Ḥalīl Ġubrān, *al-Nabī*, al-ṭab‘a al-‘ulā, al-Qāhira, Mu‘assasa Hindāwi li al-ta‘līm wa ‘al-ṭaqāfa, 2017, str. 33.

¹⁹ Halil Džubran, *Vjesnik, (Vjesnik, Suza i osmijeh, Mirisni plodovi duše)*, prevela Amra Sulejmanović-Hajdarević, drugo izdanje, Sarajevo, Tugra, Biblioteka lektira, 2004, str. 55.

²⁰ Vidi: ‘Abduh al-Rāḡihī, *al-Taṭbīq al-naḥwī*, al-ṭab‘a al-ṭāniya, al-‘Iskandariyya, Dār al-ma‘rifa al-ḡāmi‘iyya, 1998, str. 234.

²¹ Ġassān Kānāfānī, *Riḡāl fī al-šams*, Ġazza, al-ḡabha al-ša‘biyya li taḥrīr Filasṭin, al-maktab al-‘i‘lāmī, 2003, str. 17.

²² Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu*, preveo Munir Mujić, Sarajevo, Connectum, 2006, str. 29.

²³ Ġubrān Ḥalīl Ġubrān, *al-Nabī*..., op. cit., str. 35.

²⁴ Halil Džubran, *Vjesnik*..., op. cit., str. 55.

primjera: *Još uvijek nije uspijevaao da progleda jasno*. Prilog **بَعْدُ** upotrebljava se i na slijedeći način:

وَلَمْ يَحُلْ لَهَا مِنْ بَعْدُ أَنْ تَبْقَى مَعَ أَهْلِهَا تُحَدِّثُهُمْ عَمَّا رَأَتْ فِي السُّوقِ...²⁵

Još uvijek joj nije dozvoljavao da ostaje sa svojom porodicom i obavještava ih o onome što je vidjela i radila na pijaci.

Priloška konstrukcija **مِنْ بَعْدُ** u funkciji je priloške oznake za vrijeme glagola **يَحُلْ**.

Prilog **أَمْسٍ** «jučer» karakterističan je po tome što se pojavljuje u obiliku genitiva. U velikom broju slučajeva pojavljuje se i u prijedložnoj frazi, uz prijedlog **بِ** «u, sa». Tada se ispred njega pojavljuje određeni član. U opisu ove konstrukcije, W. Wright navodi da, u slučajevima kada se koristi sa određenim članom, prilog **الْأَمْسِ** može biti u akuzativu.²⁶ Međutim, takav primjer nismo pronašli u korpusu. Prilog **أَمْسٍ** pojavljuje se uglavnom kao dio prijedložne fraze, pa je tim više podložan genitivnom nastavku. Upotrebljava se na slijedeće načine:

فَقَدْ رَفَعْتَ رَأْسِي وَبَيَّضْتَ وَجْهِي وَشَرَفْتَ لِحْيَتِ أَمْسٍ وَاضْطَرَّ أَبُوكَ إِلَيَّ أَنْ يُعْطِيَنِي الْجُبَّةَ، وَلَقَدْ كُنْتُ تَتْلُو الْقُرْآنَ أَمْسٍ
كَسَلَابِلِ الذَّهَبِ...²⁷

... jer si mi jučer omogućio da idem uzdignute glave, osvjetlao si mi obraz i vratio čast mojoj bradi. Tvoj otac je bio prinuđen da mi dade ogrtač. Ti si jučer kazivao Kur'an kao zlatnu nisku...²⁸

Jučer si mi vratio dostojanstvo, osvjetlao mi obraz i povratio čast mojoj bradi. Prisilio si oca da mi da džubbu. Kitio si Kur'an kao zlatnu ogrlicu...²⁹

U ovome primjeru, priloška oznaka za vrijeme **أَمْسٍ** u drugom prijevodu prevedena je na početku iskaza o jučerašnjim događajima i odnosi se na sve koordinirane rečenice.

هُوَ يَذْكُرُ هَذَا السَّبَّاحَ كَأَنَّهُ رَأَهُ أَمْسٍ،...³⁰

Sjeća se te ograde kao da ju je vidio jučer.³¹

²⁵ Muḥammad Ḥusayn Haykal, *Zaynab*, al-Qāhira, Mu'assasa Hindāwi li al-ta'lim wa 'al-ṭaqāfa, 2014, str. 91.

²⁶ W. Wright, *A Grammar of the Arabic Language*, Vol I,... op. cit., str. 290.

²⁷ Ṭāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām*..., op. cit., str. 37.

²⁸ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 29.

²⁹ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 40.

³⁰ Ṭāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām*..., op. cit., str. 11.

³¹ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 5.

*Sjeća se ograde kao da ju je jučer vidio.*³²

U navedenim primjerima, prilog **أَمْسٍ** pojavljuje se samostalno u funkciji priloške oznake za vrijeme. Uz prijedlog **بِ**, upotrebljava se na slijedeći način:

ثَلَاثَةٌ مِنْ أَبْنَاءِ آدَمَ كَانُوا بِالْأَمْسِ عَلَى أَحْضَانِ الْحَيَاةِ فَأَصْبَحُوا النَّيْمَ فِي قُبْضَةِ الْحَيَاةِ.³³

Troje Ademove djece jučer je bilo u zagrljaju života, a danas osvanuše u stisku smrti.

Prijedložna fraza **بِالْأَمْسِ** u funkciji je priloške oznake za vrijeme glagola **كَانَ**. Pored prijedloga **بِ**, kao najučestalijeg pravog prijedloga iza kojeg se pojavljuje, prilog **أَمْسٍ** pojavljuje se i iza drugih pravih, ali i sekundarnih prijedloga, kao što su: **قَبْلَ** «prije», **مُنْذُ** «(još) od» i sl., kao npr.:

فَأَيْنَا فِي الْأَمْسِ قَدْ اجْتَمَعْنَا كَمَا فِي حُلْمٍ.³⁴

*Kao da se jučer u snu sretosmo.*³⁵

وَهُمْ قَدْ أَعْتَوْهُ مَعًا مُنْذُ أَمْسٍ...³⁶

*...iako su je još jučer spremili.*³⁷

*...premda su se zajedno pripremali još jučer.*³⁸

Podvučene prijedložne fraze **مُنْذُ أَمْسٍ** i **فِي الْأَمْسِ** u funkciji su priloške oznake za vrijeme. Također, uz ovaj prilog se u genitivnoj vezi pojavljuju i imenice sa vremenskim značenjem u akuzativu, npr.:

وَيُطْعِمُ قُورَاهُ أَوْلِيَاءَ الْأَقْوِيَاءِ الَّذِينَ صَرَفُوا لَيْلَةَ أَمْسٍ بِالْفَنَنِ وَالْخَلَاعَةِ.³⁹

*... i da svojom snagom hrani te bogate moćnike koji su sinoćnju noć proveli u smijehu i razuzdanosti.*⁴⁰

Genitivna veza **لَيْلَةَ أَمْسٍ** je u funkciji priloške oznake za vrijeme glagola **صَرَفَ** «provesti, utrošiti».

³² Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 17.

³³ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *al-'Arwāḥ al-mutamarrida*, al-Qāhira, Mu'assasa Hindāwi li al-ta'lim wa al-ṭaqāfa, 2012, str. 26.

³⁴ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *al-Nabī*..., op. cit., str. 86.

³⁵ Halil Džubran, *Vjesnik*..., op. cit., str. 99.

³⁶ Ṭāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām*..., op. cit., str. 118.

³⁷ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 119.

³⁸ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 122.

³⁹ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *Dam'a wa ibtisāma*, al-Qāhira, Mu'assasa Hindāwi li al-ta'lim wa al-ṭaqāfa, 2014, str. 68.

⁴⁰ Halil Džubran, *Suza i osmijeh*, (*Vjesnik*, *Suza i osmijeh*, *Mirisni plodovi duše*), drugo izdanje, preveo Esad Duraković, Sarajevo, Tugra, Biblioteka lektira, 2004, str. 160.

Prilog الآن «sad, sada» karakterističan je po tome što se pojavljuje u akuzativu sa određenim članom. Pored toga, riječ أَنْ «vrijeme», upotrebljava se i kao imenička fraza. Kao prilog, pojavljuje se u slijedećim primjerima:

أَنْتُمْ تَسْأَلُونَ نَفْسَكُمْ الْآنَ قَائِلِينَ: أَي مَتَى...⁴¹

*Sad se pitate: kada smo to...*⁴²

مَاذَا تَبْتَغِي مِنِّي الْآنَ أَيُّهَا الدَّهْرُ!⁴³

*Šta sada hoćeš od mene, o vrijeme?*⁴⁴

Priloške konstrukcije الآن u oba primjera u funkciji su priloške oznake za vrijeme. Specifičnost ove riječi je da se samostalno, kao prilog, upotrebljava samo u ovakvoj formi, i ostaje u akuzativu čak i ako se pojavi iza prijedloga, što nam govori da ona, kao takva, odgovara priložima.⁴⁵ Kao imenica, veoma često se upotrebljava i u složenim priloškim konstrukcijama, o čemu će biti govora pod slijedećim naslovom. Također, imenicu أَنْ spomenut ćemo i u sklopu prijedložne fraze, gdje se, kao imenička fraza, ostvaruje u funkciji komplementa prijedloga. Još neki od načina upotrebe ovoga priloga su:

لَمْ أَلْتَقِ بِكَ قَبْلَ الْآنَ أَيُّهَا الرَّجُلُ،...⁴⁶

*Ranije se nismo sreli,...*⁴⁷

إِلَى الْآنَ مَا زِلْتُ لَا أَحِبُّ السَّمَكَ.⁴⁸

Do sada još uvijek ne volim ribu.

Prijedložne fraze إِلَى الْآنَ i قَبْلَ الْآنَ u funkciji su priloške oznake za vrijeme. Forme kao što su إِلَى الْآنَ, مِنْ الْآنَ, قَبْلَ الْآنَ i حَتَّى الْآنَ ukazuju na to da krajnji vokal nekih riječi koje se pojavljuju kao priloške konstrukcije ostaje nepromijenjen.⁴⁹

⁴¹ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *al-'Arwāḥ al-mutamarrida...*, op. cit., str. 60.

⁴² Halil Džubran, *Pobunjeni dusi*, preveo Esad Duraković, Rijeka, Leo-commerce, Biblioteka džepna knjiga, 2001, str. 113.

⁴³ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *Dam 'a wa ibtisāma...*, op. cit., str. 51.

⁴⁴ Halil Džubran, *Suza i osmijeh...*, op. cit., str. 143.

⁴⁵ Karin Christina Ryding ovu riječ ubraja u prave priloge. Vidi: Karin Christina Ryding, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic...*, op. cit., str. 291.

⁴⁶ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *al-'Arwāḥ al-mutamarrida...*, op. cit., str. 14.

⁴⁷ Halil Džubran, *Pobunjeni dusi...*, op.cit., str. 15.

⁴⁸ Elsaid Badawi, Michael G. Carter i Adrian Gully, *Modern Written Arabic...*, op. cit. str. 188.

⁴⁹ Ibid., str. 57.

Prilog فَطُّ «ikada, nikada» karakterističan je po tome što se pojavljuje u obliku nominativa. Ostvaruje se iza glagola u perfektu i potvrđuje negaciju. Upotrebljava se na slijedeći način:

...إِذْنٌ لَّمَّا تَبَيَّرَتْ لَهُ فَطُّ فُرْصَةُ الْوُصُولِ عَلَى خَمْسِينَ دِينَارًا...⁵⁰

...onda mu se nikada više ne bi pružila prilika da na bilo koji način dođe do pedeset dinara...⁵¹

وَقَرَّرَ، فِيمَا بَعْدُ، أَنْ لَا يُرْهَقَ رَأْسُهُ فَطُّ.⁵²

Odluči poslije da nikada ne bude nepromišljen.⁵³

قَالَ سَيِّدُنَا: إِمْرَأَتِي طَالِقٌ ثَلَاثًا مَا كَذَّبْتُكَ فَطُّ...⁵⁴

Neka moja žena bude puštena tri puta ako sam te ikad slagao...⁵⁵

Neka moja žena bude puštena tri puta ako sam ti ikada lagao...⁵⁶

Prilog فَطُّ u sva tri primjera ima funkciji priloške oznake za vrijeme. Ima isto značenje kao i imenička fraza أَبَدٌ kada je u poziciji priloške oznake za vrijeme. Međutim, za razliku od priloga فَطُّ, imenička fraza أَبَدٌ je deklinabilna i potvrđuje negaciju futura.

⁵⁰ Ġassān Kānāfānī, *Riġāl fī al-šams...*, op. cit., str. 18.

⁵¹ Ġassān Kanafani, *Ljudi na suncu...*, op. cit., str. 31.

⁵² Ġassān Kānāfānī, *Riġāl fī al-šams...*, op. cit., str. 25.

⁵³ Ġassān Kanafani, *Ljudi na suncu...*, op. cit., str. 37.

⁵⁴ Tāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām...*, op. cit., str. 45.

⁵⁵ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 39.

⁵⁶ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 49.

2.1.1 Dodatak priložima

U ovome dijelu rada nije moguće izostaviti ni *složene priloge*.⁵⁷ Takvi prilozima rezultat su kombinovanja neke imenice sa vremenskim značenjem i vremenskog veznika إِذْ «kad, kada» ili pokazne zamjenice ذَاكَ «taj», npr.:

حَيْنَئِذٍ قَبَضَ عَلَيَّ الرَّهْبَانُ وَجَرُّونِي بِعُنْفٍ إِلَى خَارِجِ الدَّيْرِ...⁵⁸

Tada me redovnici ščepaše i srdito odvukoše iz samostana.⁵⁹

وَكَانَ هُوَ مَارًا حَيْنَئِذِكَ حَذَاءَ الْمَدْرَسَةِ فِي قَرْيَتِهِ...⁶⁰

U to vrijeme, on je prolazio pored škole u svome selu,...⁶¹

وَيَوْمَئِذٍ تَسْتَطِيعِينَ أَنْ تَعْرِفِي أَنَّ أَبَاكَ أَحَبَّكَ حَقًّا...⁶²

Tada ćeš moći da shvatiš koliko te je tvoj otac duboko volio,...⁶³

Tada ćeš biti u stanju shvatiti da te je otac uistinu volio,...⁶⁴

عِنْدَئِذٍ تَمَازَجَ الْخَيَالَانَ وَصَارَا خَيَالًا وَاجِدًا وَسَارَا...⁶⁵

Tada se dvije siluete spojiše u jednu i odoše.⁶⁶

كَانَ الْقَلَمُ آنَئِذِكَ كَالْمُسْتَحِيلِ.⁶⁷

U ta vremena, korištenje olovkom skoro da je bilo nemoguće.

حَقَّقَتْ عَامَئِذِكَ سَبْعَةً وَعِشْرِينَ بِلْيُونِ دُولَارٍ.⁶⁸

Te godine je ostvarila dvadeset i sedam milijardi dolara.

U navedenim primjerima riječ je o priložima حَيْنَئِذٍ, حَيْنَئِذِكَ, يَوْمَئِذٍ, عِنْدَئِذٍ, عِنْدَئِذِكَ, عَامَئِذٍ i آنَئِذِكَ. Svaki od priloga u poziciji je priloške oznake za vrijeme. Pored složenih priloga, u ovu skupinu možemo svrstati

⁵⁷ Vidi: Vidi: Elsaid Badawi, Michael G. Carter i Adrian Gully, *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*..., op. cit., str. 56.

⁵⁸ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *al-'Arwāḥ al-mutamarrida*..., op. cit., str. 49.

⁵⁹ Halil Džubran, *Pobunjeni dusi*..., op.cit., str. 21.

⁶⁰ Ğassān Kānāfānī, *Riġāl fī al-šams*..., op. cit., str. 3.

⁶¹ Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu*..., op. cit., str. 16.

⁶² Ṭāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām*..., op. cit., str. 95.

⁶³ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 91.

⁶⁴ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 97-98.

⁶⁵ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *Dam 'a wa ibtisāma*..., op. cit., str. 38.

⁶⁶ Halil Džubran, *Vjesnik*..., op. cit., str. 132.

⁶⁷ Elsaid Badawi, Michael G. Carter i Adrian Gully, *Modern Written Arabic*..., op. cit. str. 164.

⁶⁸ Karyn Christina Ryding, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*..., op. cit., str. 293.

i upitne priloge za vrijeme u arapskom jeziku, أَيَّانَ i مَتَى «kad, kada». Ovi prilozii koriste se i kao subordinatori zavisne vremenske rečenice, o čemu će biti govora u razmatranju o zavisnoj vremenskoj rečenici. U slijedećem primjeru prikazana je njihova upotreba u funkciji priloške oznake za vrijeme:

مَتَى سَبْعُوْدُ لِلْمَدْرَسَةِ؟⁶⁹

Kada će se vratiti u školu?⁷⁰

أَيَّانَ تَدْرُسُونَ؟⁷¹

Kada ćete učiti?

Budući da se pomoću njih postavlja pitanje o vremenu dešavanja glagolske radnje, prilozii مَتَى i أَيَّانَ imaju funkciju priloške oznake za vrijeme.

⁶⁹ Ğassān Kānāfānī, *Riġāl fī al-šams...*, op. cit., str. 9.

⁷⁰ Ğassan Kanafani, *Ljudi na suncu...*, op. cit., str. 22.

⁷¹ Sulaymān Fayād, *al-Naḥw al-‘aṣrī: Dalīl mabsūṭ li qawa`id al-luġa al-‘arabiyya...*, op. cit., str. 129.

2.2 IMENIČKA FRAZA

Nedostatak u pogledu pravih priloga arapski jezik nadoknađuje drugim jezičkim konstrukcijama. Jedna od takvih konstrukcija je imenička fraza. U ovome dijelu rada govorit ćemo o imeničkim frazama koje označavaju vrijeme. Imeničke fraze se sastoje od jedne ili više riječi. Mogu biti određene ili neodređene, sa nunacijom ili bez nje i pojavljuju se u akuzativu. U nastavku ćemo navesti primjere takvih priloških oznaka za vrijeme.

مِمَّا جَعَلَهُ يَخْلُمُ كَثِيرًا بَأَن يَكُونَ يَوْمًا صَاحِبَ دُكَّانٍ خَلْوَى...⁷²

*To je učinilo da je često sanjao da jednog dana postane vlasnik poslastičarske radnje...*⁷³

Podvučena fraza u akuzativu je nosilac vremenskog značenja. Modificira glagol *كَانَ* «biti, postojati, bivati» i ima funkciju priloške oznake za vrijeme. Imenica *يَوْمٌ* se, također, veoma često upotrebljava sa određenim članom, kao npr:

ثَلَاثَةٌ مِنْ أَبْنَاءِ آدَمَ كَانُوا بِالْأَمْسِ عَلَى أَحْضَانِ الْحَيَاةِ فَأَصْبَحُوا الْيَوْمَ فِي قُبُضَةِ الْحَيَاةِ.⁷⁴

Troje Ademove djece jučer su bili u zagrljaju života, a danas osvanuše u stisku smrti.

Funkcija i padež podvučene fraze isti su kao i u prethodnom primjeru. Jedina razlika je to što je u ovome primjeru vrijeme odvijanja glagolske radnje određeno. Bitna karakteristika ove, ali i priloških oznaka općenito, jeste da u redu riječi u rečenici nemaju svoj ustaljen položaj. Tako se prilog pojavljuje prije glagola kojeg modificira, npr:

وَالْيَوْمَ صِرْتُ طَاهِرَةً وَشَرَفَةً.⁷⁵

*... a sada sam čista i časna,...*⁷⁶

I u ovome primjeru, imenička fraza je upotrijebljena u funkciji priloške oznake za vrijeme. Analogno riječi *يَوْمٌ* «dan» iz prethodnih primjera, u istoj funkciji mogu se upotrebljavati i druge riječi sa vremenskim značenjem, kao što su: *مَسَاءٌ* «poslijepodne, predveče», *لَيْلَةٌ* «noć», *نَهَارٌ* «dan», *صَبَاحٌ* «jutro», *فَجْرٌ* «zora», *سَنَةٌ* «godina», *سَاعَةٌ* «sat», *دَقِيقَةٌ* «minuta» i sl., npr.:

⁷² Nağīb Maħfūz, *Bayna al-qaşrayni*, Mişr, Maṭbū‘āt maktab Mişr, Dār al-kuttāb al-‘arabī, str. 44.

⁷³ Nedžib Maħfuz, *Put između dva dvorca*, preveo Sulejman Grozdanić, Sarajevo, Svjetlost, Biblioteka feniks, 1990, str. 69.

⁷⁴ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *al-‘Arwāḥ al-mutamarrida...*, op. cit., str. 26.

⁷⁵ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *al-‘Arwāḥ al-mutamarrida...*, op. cit., str. 16.

⁷⁶ Halil Džubran, *Pobunjeni dusi...*, op.cit., str. 21.

ثُمَّ يَذْكُرُ أَنَّهُ لَا يَخْرُجُ لَيْلَةً إِلَى مَوْفِقِهِ مِنَ السِّيَاحِ...⁷⁷

Zatim, sjeća se da nije nijednom navečer izašao na svoje omiljeno mjesto kod ograde...⁷⁸

Sjeća se da je noću uvijek zauzimao svoje mjesto uz ogradu...⁷⁹

مَنْ مِنْكُمْ سَمِعَ صَرِيحَ مَرْأَةِ حَسَنِينَ أَبُو مُخَيَّمِرِ اللَّيْلَةَ؟⁸⁰

Ko je od vas čuo vrisak Ḥassanayn 'Abū Muḥaymarove žene večeras?

وَكَانَ مَنْظَرُ سَيِّدِنَا عَجَبًا فِي طَرِيقِهِ إِلَى الْكُتَّابِ وَإِلَى النَّيْتِ صَبَاحًا وَمَسَاءً...⁸¹

Bio je to čudnovat prizor – to hodžino odlaženje u mekteb ujutru i vraćanje kući navečer.⁸²

Čudesan prizor bio je hodžin dolazak u mekteb ujutro i odlazak kući uvečer.⁸³

عَدَا يَلْفُونَ الْقَبْضَ عَلَيْكَ..⁸⁴

Sutra će te uhapsiti..⁸⁵

إِنَّ الْمَرْءَ يُبَالِغُ أَحْيَانًا.⁸⁶

Čovjek ponekad pretjera.⁸⁷

U navedenom primjerima, riječ je o imeničkim frazama: اللَّيْلَةُ, لَيْلَةً, صَبَاحًا, مَسَاءً, عَدَا i أَحْيَانًا. Svaka od imeničkih fraza u funkciji je priloške oznake za vrijeme.

Osim određenog i neodređenog člana, imenica u funkciji priloške oznake za vrijeme može se pojaviti i sa drugim determinatorima, najčešće sa pokaznom zamjenicom:

رَأَيْتُكَ ذَلِكَ الْيَوْمَ تَسْمَعِينَ هَذِهِ الْقِصَّةَ الْمُبْتَهَجَةَ مِنْ أَوْلِيهَا...⁸⁸

Sjećam se da si tada slušala priču u početku radosna...⁸⁹

⁷⁷ Ṭāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām*, op. cit., str. 12.

⁷⁸ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 6.

⁷⁹ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 18.

⁸⁰ Muḥammad Ḥusayn Haykal, *Zaynab*, op. cit., str. 124.

⁸¹ Ṭāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām*, op. cit., str. 29.

⁸² Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 19.

⁸³ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 31.

⁸⁴ Ḡassān Kānāfānī, *Riḡāl fī al-šams*..., op. cit., str. 15.

⁸⁵ Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu*..., op. cit., str. 27.

⁸⁶ Ḡassān Kānāfānī, *Riḡāl fī al-šams*..., op. cit., str. 40.

⁸⁷ Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu*..., op. cit., str. 53.

⁸⁸ Ṭāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām*..., op. cit., str. 96.

⁸⁹ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 91.

Sjećam se kako si tog dana slušala priču, ozarena njenim početkom...⁹⁰

وَفِي الدِّيَوَانِيَّةِ سَأَلَهُ أَحَدُهُمْ، تِلْكَ اللَّيْلَةَ: وَسَوْفَ تَوُثُّ النَّاسَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ.. أَلَيْسَ كَذَلِكَ؟⁹¹

Te noći u muhtarovoj divanhani neko ga je upitao: - Bit ćeš imam na džumi u petak, zar ne?⁹²

وَأَمَّا أَحْوَهُ فَلَمْ يَسْمَعْهُمَا هَذِهِ اللَّيْلَةَ كَمَا لَمْ يَسْمَعْهُمَا مِنْ قَبْلُ،...⁹³

...dok ih brat nije čuo ni ove noći, kao ni prije.⁹⁴

...brat ih nije čuo te noći kao prethodnih.⁹⁵

Oprečna glagolskom pridjevu دَائِمًا «konstantan, stalan», a o kojem će biti govora u dijelu o pridjevskoj frazi, pojavljuje se imenička fraza أَبَدًا «nikad». Potvrđuje negaciju i ostvaruje se u funkciji priloške oznake za vrijeme, npr.:

لَا تَخَافِي عَلَيَّ، لَوْ لَا الْعَدُوُّ مَا تَمَكَّنَ البُولَيْسُ مِنِّي أَبَدًا...⁹⁶

Ne boj se ti za mene. Da nije prokazivanja, policija me nikad ne bi uhvatila.⁹⁷

Priloška oznaka za vrijeme, odnosno imenička fraza, ne mora da bude nosilac vremenskog značenja ukoliko sama po sebi ukazuje na vrijeme odvijanja radnje. Tako je u primjeru koji slijedi imenička fraza بَدَأَ u funkciji priloške oznake za vrijeme:

وَأَكْبَرُ طَنِيهِ أَنَّهُ كَانَ قَدْ أَنْتَمَ الْقُرْآنَ بَدَأًا وَأَخَذَ يَعِيدُهُ.⁹⁸

Vjeruje da je to bilo kada je već prošao prvi put učenje Kur'ana napamet i kada je počeo da ponavlja.⁹⁹

Najvjerovatnije je to ipak bilo kad je prešao Kur'an prvi put, pa ga je ponavljao.¹⁰⁰

Postoje konstrukcije u kojima se imenica sa vremenskim značenjem ponavlja,¹⁰¹ bilo da se radi o imeničkoj ili nekoj drugoj frazi, npr.:

⁹⁰ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 99.

⁹¹ Ġassān Kānāfānī, *Riġāl fī al-šams*..., op. cit., str. 3.

⁹² Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu*..., op. cit., str. 17.

⁹³ Ṭāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām*..., op. cit., str. 128.

⁹⁴ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 129.

⁹⁵ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 132.

⁹⁶ Naġīb Maḥfūz, *al-Liṣṣ wa al-kilāb*..., op. cit., str. 87.

⁹⁷ Naġīb Maḥfuz, *Lopovi i psi*..., op. cit., str. 102.

⁹⁸ Ṭāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām*..., op. cit., str. 29.

⁹⁹ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 20.

¹⁰⁰ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 32.

¹⁰¹ Vidi: Elsaid Badawi, Michael G. Carter i Adrian Gully, *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*..., op. cit., str. 151.

وَبَسَّأَلُ الْعَرَبِيَّةَ مِنْ حِينَ إِلَى حِينَ عَنْ كَلِمَةٍ، فَبَجِبْتُهُ مَرَّةً وَبِتَنَاقُلُ عَنْهُ مَرَّةً أُخْرَى.¹⁰²

Priupitivao je pomoćnika s vremena na vrijeme za koju riječ. Ovaj bi mu nekad odgovorio a nekad se ni to ne bi potrudio.¹⁰³

...a povremeno se obraćao pomoćniku za poneku riječ, te mu je ovaj nekad odgovarao, a ponekad mu je i to bilo teško.¹⁰⁴

وَالْقَدَمُ تَعْبُرُ مِنْ أَنْ لِأَنَّ نُقْرَةَ مُسْتَوْرَةً فِي الطُّوَارِ كَالْمَكِيدَةِ.¹⁰⁵

Noga s vremena na vrijeme prekorači rupu koja se na trotoaru pritajila kao stupica.¹⁰⁶

U ovim primjerima, imeničke fraze مَرَّةً أُخْرَى i مَرَّةً «nekad...a nekad» i prijedložne fraze مِنْ أَنْ لِأَنَّ «s vremena na vrijeme» i مِنْ حِينَ إِلَى حِينَ «s vremena na vrijeme» u poziciji su priloške oznake za vrijeme. Mogu se pojavljivati u različitim kombinacijama.¹⁰⁷ I u slijedećem primjeru riječ je o istoj konstrukciji.:

وَلَمْ يَكُنْ يُفَدِّرُ أَنَّ الْمَاءَ يَنْقَطِعُ مِنْ حِينَ إِلَى حِينَ عَنْ هَذِهِ الْقَنَاةِ...¹⁰⁸

Nije ni slutio da je, s vremena na vrijeme, kanal presušivao...¹⁰⁹

Nije znao da je povremeno nestajalo vode u kanalu...¹¹⁰

Kao specifičnost imeničke fraze, možemo spomenuti konstrukciju koja se naziva *složena imenička fraza*.¹¹¹

وَهُمْ عَمَّالٌ يَجِدُونَ لَيْلَ نَهَارٍ لِيُطْعَمُوا النَّاسَ بِفَضْلِ عَمَلِهِمْ.¹¹²

Oni su radnici koji se danonoćno trude da prehrane druge ljude svojim radom.

¹⁰² Ṭāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām...*, op. cit., str. 40.

¹⁰³ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 33.

¹⁰⁴ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 43.

¹⁰⁵ Nağīb Maḥfūz, *al-Liṣṣ wa al-kilāb*, Miṣr, Maktaba Miṣr, str. 8.

¹⁰⁶ Nağīb Maḥfuz, *Lopovi i psi*, preveo Mehmed Kico, Sarajevo, Šahinpašić, Biblioteka džepna knjiga, 2007, str. 102.

¹⁰⁷ Imenička fraza مَرَّةً «jedanput, nekad, jednom i sl.» samostalno se najčešće upotrebljava u funkciji priloške oznake za učestalost ili način. Također, množina ove riječi upotrebljava se u istoj funkciji: مَرَاتًا «više puta, često». Pored nje, isto se ponašaju i fraze: تَارَةً...تَارَةً أُخْرَى «ponekad...a ponekad» i جَيِّبًا...جَيِّبًا أُخْرَى «nekad...a nekad».

¹⁰⁸ Ṭāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām...*, op. cit., str. 17.

¹⁰⁹ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 9.

¹¹⁰ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 21.

¹¹¹ Vidi: Elsaid Badawi, Michael G. Carter i Adrian Gully, *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar...*, op. cit., str. 158.

¹¹² Muḥammad Ḥusayn Haykal, *Zaynab...*, op. cit., str. 152.

On danonoćno žuri.

Složene imeničke fraze لَيْلًا وَنَهَارًا, لَيْلَ نَهَارٍ u poziciji su priloške oznake za vrijeme. Sastoje se od dvije imeničke fraze koje se pojavljuju u akuzativu, bez određenog člana i bez nunacije, odnosno sa nunacijom.

U dosadašnjem razmatranju imeničke fraze bavili smo se imeničkim frazama koje se sastoje od imenice i člana ili drugog determinatora. U nastavku ćemo navesti još nekoliko primjera u kojima imenička fraza ima različite modifikatore:

وَمَضَى بِهِ أَخُوهُ بَعْدَ ذَلِكَ إِلَى الْأَزْهَرِ، فَقَدَّمَهُ إِلَى أَسْتَاذِهِ الَّذِي عَلَّمَهُ مَبَادِيءَ الْفِقْهِ وَالنَّحْوِ سَنَةً كَامِلَةً.¹¹⁴

Poslije toga ga odvede u Azhar i predstavi profesoru, koji ga je cijelu tu godinu podučavao u vjerskom pravu i gramatici.¹¹⁵

Onda ga brat odvede na al-Azhar i predstavi ga svome profesoru koji ga je cijelu godinu dana uvodio u osnove fikha i gramatike.¹¹⁶

...فَأَنْشَارَ بِأَنْ يَبْقَى حَيْثُ هُوَ سَنَةً أُخْرَى،...¹¹⁷

... pa je savjetovao da ostane još jednu godinu.¹¹⁸

... pa je savjetovao da dječak ostane još jednu godinu.¹¹⁹

...بَعْدَ أَنْ عَادَ إِلَيْهَا وَقَدْ غَابَ عَنْهَا سَنَةً دَرَسِيَّةً كَامِلَةً.¹²⁰

... poslije cijele školske godine odsustvovanja.¹²¹

... iako se vratio u selo nakon cijele školske godine.¹²²

ثُمَّ أُضِيفَتْ إِلَى أَصْوَاتِ النِّسَاءِ هَذِهِ أَصْوَاتُ أُخْرَى سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ،...¹²³

¹¹³ Karyn C. Ryding, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*..., op. cit., str. 294.

¹¹⁴ Ṭāhā Ḥusayn, *al-ʿAyyām*..., op. cit., str. 94.

¹¹⁵ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 89.

¹¹⁶ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 96.

¹¹⁷ Ṭāhā Ḥusayn, *al-ʿAyyām*..., op. cit., str. 49.

¹¹⁸ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 43.

¹¹⁹ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 53.

¹²⁰ Ṭāhā Ḥusayn, *al-ʿAyyām*..., op. cit., str. 178.

¹²¹ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 194.

¹²² Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 188.

¹²³ Ṭāhā Ḥusayn, *al-ʿAyyām*..., op. cit., str. 155.

Zatim se glasovima žena u neko doba dana pridružiše glasovi nosača...¹²⁴

Zatim se u neko doba dana glasovima žena pridružiše glasovi nosača...¹²⁵

Imeničke fraze سَنَةٌ دِرَاسِيَّةٌ كَامِلَةٌ i سَاعَةٌ مِنْ نَهَارٍ, سَنَةٌ أُخْرَى, سَنَةٌ كَامِلَةٌ iz prethodnih primjera sastoje se od imenice i modifikatora i u funkciji su priloške oznake za vrijeme.

2.2.1 Genitivna veza

Na kraju razmatranja imeničke fraze, spomenut ćemo i genitivnu vezu kao svojevrsnu imeničku frazu koja se upotrebljava u funkciji priloške oznake za vrijeme. Na prvom mjestu spomenut ćemo vezu u kojoj su konstituenti dvije imenice, a zatim pojasniti situaciju priloške oznake:

...وَلِأَنَّهُ سَارِقٌ؛ يَسْرِقُ مَا يُوضَعُ بَيْنَ يَدَيْهِمَا مِنَ الطَّعَامِ وَقَفَتِ الْغَدَاءُ...¹²⁶

... što je krao jela koja su im pripremana za ručak...¹²⁷

... i zato što je lopuža koji krade najbolju hranu što se donosi obojici za vrijeme ručka...¹²⁸

Podvučena priloška oznaka وَقَفَتِ الْغَدَاءُ jeste genitivna veza sastavljena od dvije imeničke fraze, koje zajedno sačinjavaju jednu cjelinu, frazu u funkciji priloške oznake za vrijeme. U nastavku ćemo navesti još nekoliko primjera u kojima se pojavljuje genitivna veza:

...لَكِنَّكُمْ سَوْفَ تُخْبِرُونَ أَبْنَاءَكُمْ عَنِ الْمَرْأَةِ الَّتِي قَتَلَتْ حَبِيبَهَا لَيْلَةَ عُرْسِهَا.¹²⁹

...ali ćete svojoj djeci pripovijedati o ženi koja je ubila dragog na dan vlastite svadbe.¹³⁰

وَمِنْهَا الْمَسْحُورُونَ الَّذِينَ يَعْيشُونَ تَحْتَ الْمَاءِ بِيَاضِ النَّهَارِ وَسَوَادِ اللَّيْلِ...¹³¹

...začarane duše što žive pod vodom za bjeline dana i noćne tmine,...¹³²

¹²⁴ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 161.

¹²⁵ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 160.

¹²⁶ Ṭāhā Ḥusayn, *al-ʿAyyām*..., op. cit., str. 40.

¹²⁷ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 32.

¹²⁸ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 44.

¹²⁹ Ḡubrān Ḥalīl Ḡubrān, *al-ʿArwāḥ al-mutamarrida*..., op. cit., str. 36.

¹³⁰ Halil Džubran, *Pobunjeni dusi*..., op. cit., str. 61.

¹³¹ Ṭāhā Ḥusayn, *al-ʿAyyām*..., op. cit., str. 17.

¹³² Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 9.

...začarana stvorenja koja žive pod vodom dok je dnevne svjetlosti i za vrijeme mrkle noći...¹³³

وَالشَّيْخُ يَغْدُو وَيُرُوخُ وَيَجْلِسُ إِلَى أَصْحَابِهِ آخِرَ النَّهَارِ وَأَوَّلَ اللَّيْلِ.¹³⁴

... a otac je, nakon ručka odlazio da krajem dana i početkom noći sjedi sa svojim prijateljima.¹³⁵

... a šejh je poslije ručka odlazio da sjedi s prijateljima, pred akšam i u rane večernje sahate.¹³⁶

...وَأَنَّ عَلَيْهِ أَنْ يَتَهَيَّأَ لِلسَّفَرِ إِلَى الإسْكَندَرِيَّةِ ظُهْرَ الغَدِ.¹³⁷

...te da mora da se pripremi za odlazak u Aleksandriju, sutra popodne.

لَكِنْ، أ نَادِبَةً كُنْتَ أَيَّامَ الخَرِيفِ...¹³⁸

Ali, da li zaista ujesen ridaš,...¹³⁹

لِمَاذَا لَمْ تَتَحَرَّكَ بِنَا مَسَاءَ أَمْسٍ...¹⁴⁰

Zašto nas nisi povezao sinoć...¹⁴¹

Fraze مَسَاءَ أَمْسٍ i أَيَّامَ الخَرِيفِ, ظُهْرَ الغَدِ, آخِرَ النَّهَارِ وَأَوَّلَ اللَّيْلِ, بِبَيَاضِ النَّهَارِ وَسَوَادِ اللَّيْلِ إِلَيْةَ عُرْسِهَا iz prethodnih primjera u funkciji su priloške oznake za vrijeme.

Jedna od karakteristika genitivne veze je i upotreba neodređenih zamjenica na mjestu prvog člana. U priloškim konstrukcijama genitivne veze često se upotrebljavaju slijedeće zamjenice: كُلٌّ «sav, sva, svo, sve i sl.», بَعْضٌ «neki, neka, neko, nešto i sl.» i أَيٌّ - أَيَّةٌ «bilo koji/koja», kao npr.:

إِمْرَأَةٌ مُتَأَنِّقَةٌ لَا تُرِيدُ إِلَّا أَنْ تَطَّلِعَ الشَّمْسُ كُلَّ يَوْمٍ عَلَى رَيِّ جَمِيلٍ،...¹⁴²

Žena sa stilom samo želi da sunce svakog dana obasja neku lijepu modnu kreaciju...

Genitivna veza كُلَّ يَوْمٍ u funkciji je priloške oznake za vrijeme. U slijedećim primjerima pojavljuje se višečlana genitivna veza:

¹³³ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 21.

¹³⁴ Ṭāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām*..., op. cit., str. 82.

¹³⁵ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 76.

¹³⁶ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 84.

¹³⁷ Ṭāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām*..., op. cit., str. 269.

¹³⁸ Ḡubrān Ḥalīl Ḡubrān, *Dam'a wa ibtisāma*..., op. cit., str. 49.

¹³⁹ Halil Džubran, *Suza i osmijeh*..., op. cit., str. 141.

¹⁴⁰ Ḡassān Kānāfānī, *Riḡāl ft al-šams*..., op. cit. str. 61.

¹⁴¹ Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu*..., op. cit., str. 76.

¹⁴² Muṣṭafā Šādiq al-Rāfi 'ī, *Kitāb al-masākīn*..., op. cit., str. 115.

Gdje si bio svo ovo vrijeme?¹⁴⁴

وَكَمْ نَزَلَ عَنْ طَعَامِهِ الَّذِي كَانَ يُحْمَلُ إِلَيْهِ مِنَ الْبَيْتِ ظَهَرَ كُلَّ يَوْمٍ،...¹⁴⁵

Koliko puta se odrekao ručka koji su mu donosili od kuće i davao pomoćniku,...¹⁴⁶

... dječak se često odricao ručka koji su mu svakodnevno oko podneva donosili od kuće...¹⁴⁷

U dva prethodna primjera, genitivne veze هَذَا الْوَقْتِ i كُلَّ يَوْمٍ u funkciji su priloške oznake za vrijeme. U drugom navedenom primjeru u jednom od prijevoda priloška oznaka za vrijeme iz arapskog jezika nije prevedena priloškom oznakom za vrijeme.

U genitivnoj vezi koja ima funkciju priloške oznake za vrijeme u modernom standardnom arapskom jeziku evidentna je i upotreba jedne od *pet specifičnih imenica*,¹⁴⁸ npr:

لَقَدْ اسْتَنْطَاعَ ذَاتَ يَوْمٍ أَنْ يَقُودَ سَيَّارَةَ مَاءٍ أَكْثَرَ مِنْ سِتِّ سَاعَاتٍ...¹⁴⁹

Jednog dana pošlo mu je za rukom da upravlja golemom cisternom za vodu više od šest sati...¹⁵⁰

¹⁴³ Ġassān Kānāfānī, *Riġāl fī al-šams...*, op. cit. str. 63.

¹⁴⁴ Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu...*, op. cit., str. 78.

¹⁴⁵ Ṭāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām...*, op. cit., str. 41.

¹⁴⁶ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 34.

¹⁴⁷ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 44.

¹⁴⁸ Radi se o imenicama koje svoj padežni nastavak, zavisno od funkcije u rečenici, realizuju fonološkim procesom duženja vokala. Neke od tih imenica su: أَبُ «otac», حَمٌّ «punac» itd. Imenica o kojoj je ovdje riječ je ذُو (za muški rod) «vlasnik, posjednik», ali označava i spontanost i neodređenost onda kada se pojavljuje u ženskom rodu unutar konstrukcije koja ima vremensko značenje. Primjeri priloških oznaka za vrijeme u kojima se pojavljuje imenica ذَاتُ veoma su česti u korištenom korpusu. Međutim, važno je napomenuti i to da se imenica ذَاتُ pojavljuje i kao apozicija imenice sa vremenskim značenjem u sklopu prijedložne fraze, precizirajući vrijeme dešavanja radnje. U tom slučaju, gore navedeni primjer imao bi ovakvu strukturu: فِي الْيَوْمِ ذَاتِهِ «istog dana». Također, na sličan način i veoma često upotrebljava se imenica pridjevskog značenja u arapskom jeziku نَفْسٌ «isti, ista, isto», npr: فِي الْيَوْمِ نَفْسِهِ «istog dana».

¹⁴⁹ Ġassān Kānāfānī, *Riġāl fī al-šams...*, op. cit. str. 38.

¹⁵⁰ Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu...*, op. cit., str. 50.

2.3 PRIDJEVSKA FRAZA

Pridjevi kao nesamostalne riječi uglavnom stoje uz imenice i određuju ih po nečemu. Pored te primarne uloge atributa, pojavljuju se vršeci i druge funkcije na sintaksičkom nivou. Jedna od tih funkcija je funkcija priloške oznake za vrijeme, npr.:

وَأَخِيرًا قَالَ لَاهِنًا...¹⁵¹

*Naposlijetku kaza stenjući: ...*¹⁵²

حَصَلْتُ حَدِيثًا عَلَى الْجَنَسِيَّةِ.¹⁵³

Nedavno sam dobio državljanstvo.

U ovoj kategoriji priloških konstrukcija posebna pažnja posvećena je odnosnim pridjevima u arapskom jeziku, a kojima se, u kontekstu priloške oznake, pridaje više pažnje nego običnim pridjevima.

اللَّجْنَةُ سَتَعْفُدُ اجْتِمَاعَيْنِ سَنَوِيًّا.¹⁵⁴

Komitet će održavati dva sastanka godišnje.

Pridjevska fraza sa vremenskim značenjem «*godišnji*» u funkciji je priloške oznake za vrijeme glagola «*održavati*». K. C. Ryding ne pravi razliku između ove vrste riječi i imenica, pa pridjeve ove vrste ubraja u imenice.¹⁵⁵ S druge strane, u gramatici E. Badawija, M. G. Cartera i A. Gullya, kao jedan od najproduktivnijih načina izražavanja priloške oznake za vrijeme navodi se upravo ovaj, putem odnosnih pridjeva. Samim tim napravljena je razlika među vrstama riječi.¹⁵⁶ Pored toga, primjeri takve vrste grupisani su na jednom mjestu, a među njima pronalazimo priloške konstrukcije kao što su npr: «*momentalno*», «*svakodnevno*», «*sedmično*» i sl.¹⁵⁷

¹⁵¹ Ġassān Kānāfānī, *Riġāl ft al-šams...*, op. cit. str. 55.

¹⁵² Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu...*, op. cit., str. 69.

¹⁵³ Karin Christina Ryding, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic...*, op. cit., str. 293.

¹⁵⁴ Ibid., str. 293. Primjer je preuzet iz navedene gramatike.

¹⁵⁵ Ibid., str. 291.

¹⁵⁶ Vidi: Elsaid Badawi, Michael G. Carter i Adrian Gully, *Modern Written Arabic...*, op. cit. str. 163.

¹⁵⁷ Ibid., Ovdje zapažamo da su navedene priloške oznake ograničene samo na vrijeme. Međutim, ove priloške konstrukcije su, u njihovom osnovnom značenju, konstrukcije što označavaju učestalost i način, jer odgovaraju na pitanje *kako i koliko često*.

2.3.1 Particip

Particip podrazumijeva glagolski pridjev koji, pored nekih glagolskih, sadrži i osobine pridjeva. Participi se najčešće koriste kao imenice i mogu vršiti različite sintaksičke funkcije u rečenici. Kada se upotrebljavaju u funkciji priloške oznake, imaju sve gramatičke karakteristike pridjeva, a od imenica se razlikuju na morfološkom i semantičkom nivou. U slijedećim primjerima, analizirat ćemo nekoliko participa u funkciji priloške oznake za vrijeme:

وَيَتَحَدَّثُ بِهِ دَائِمًا إِلَى مَنْ أَرَادَ أَنْ يَسْمَعَ لَهُ وَمَنْ لَهُ يُرَدُّ.¹⁵⁸

*Pričao je o tome i onom ko hoće da čuje o tome i onom ko neće.*¹⁵⁹

... i neumorno je o tome pričao onome ko je htio slušati, ali i onome kome nije bilo do toga.¹⁶⁰

U ovome slučaju, u prvom prijevodu izostavljen je pridjev دائِمٌ «konstantan, stalan», dok je u drugom prijevodu arapska priloška oznaka za vrijeme prevedena priloškom oznakom za način «neumorno». Prijevod koji smo sami priredili, a koji odražava prilošku oznaku za vrijeme iz izvornika, glasi: Uvijek je pričao o tome, i onom ko je htio da sluša i onom kome to nije odgovaralo.

Iako je navedeni primjer particip prve glagolske vrste, izuzetak nisu ni ostale vrste, a slijedeći primjeri to i potvrđuju:

وَطَلَبْتُ إِلَى التَّمَلِّي أَنْ يَقُومَ مُبَكِّرًا فَيَذْهَبَ مَعَ صُغْرَى الْفَتَيَاتِ يَجْمَعُ لَهَا خُضَارَ الْعَيْطِ.¹⁶¹

Tražila je, zbog ugođaja, da ustane rano i sa malim djevojčicama ode da joj ubere povrće iz bašte.

فَهَمَّ الْفَتَى - وَلَكِنْ مُتَأَجِّرًا - أَنْ لُطْفِي السَّيِّدَ لَمْ يَرْضَ قَطُّ عَنْ هَذِهِ الْفُصُولِ...¹⁶²

Dječak je shvatio, ali kasno, da gospodin Lutfi nikako nije zadovoljan ovim poglavljima...

Participi مُبَكِّرًا i مُتَأَجِّرًا su u funkciji priloške oznake za vrijeme. Pojavljuju se iza glagola, u akuzativu, u jednini i bez određenog člana, kao što je to slučaj kod imenica i pridjeva.

¹⁵⁸ Tāhā Ḥusayn, *al-ʿAyyām...*, op. cit., str. 144.

¹⁵⁹ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 149.

¹⁶⁰ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 150.

¹⁶¹ Muḥammad Ḥusayn Haykal, *Zaynab...*, op. cit., str. 183.

¹⁶² Tāhā Ḥusayn, *al-ʿAyyām...*, op. cit., str. 234.

2.4 PRIJEDLOŽNA FRAZA

Prijedložna fraza jedna je od konstrukcija koje se prilažu uz glagole da ih modificiraju ili komplementiraju. Sastoji se od upravnog člana, odnosno prijedloga i neke druge fraze kao komplementa.

2.4.1 Pravi prijedlog kao upravni član

Pravi prijedlozi su nepromjenljiva vrsta riječi. S obzirom na to da prijedlozi regiraju komplement u genitiv, komplementi prijedloga su redovito u genitivu, bez obzira da li se to odražava na njihov oblik ili ne. U sljedećim primjerima prikazat ćemo prijedložne fraze u čijim strukturama su različiti pravi prijedlozi, a koje su u funkciji priloške oznake za vrijeme:

لَوْ أَلقَيْتُ الأَجْسَادَ هُنَا لَأَكْتَشِفْتُ فِي الصَّبَاحِ وَأَدْفِنْتُ بِإِشْرَافِ الحُكُومَةِ.¹⁶³

*Ako bih ovdje bacio tijela ujutro bi ih otkrili i bila bi sahranjena o državnom trošku.*¹⁶⁴

...وَكَاْنَا يَتَخَدَّتَانِ عَمَّا يَنْوِيَانِ عَمَلَهُ بِاللَّيْلِ.¹⁶⁵

Razgovarali su o onome što namjeravaju uraditi naveče.

وَكُنْتُ أُعِيدُهَا فِي الْمَسَاءِ إِلَى الحَظِيرَةِ...¹⁶⁶

*Uvečer sam je vraćao u obor,...*¹⁶⁷

فَالطَّبِيعَةُ الَّتِي ابْتَسَمَتْ فِي الرَّبِيعِ وَضَحِكَتْ فِي الصَّيْفِ وَتَأَوَّهَتْ فِي الخَرِيفِ تُرِيدُ أَنْ تُكَيِّبَنِي الآنَ،...¹⁶⁸

*Priroda koja se osmjeivala u proljeće, koja se smijala u ljeto i uzdisala u jesen, sad hoće da plače...*¹⁶⁹

خَلَّيْنِي وَشَأْنِي وَأَخْلَامِي وَاصْبِرْ إِلَى الغَدِ،...¹⁷⁰

*Ostavi me samoga sa svojim snovima i do sutra se strpi,...*¹⁷¹

¹⁶³ Ğassān Kānāfānī, *Riġāl fī al-šams*..., op. cit. str. 71.

¹⁶⁴ Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu*..., op. cit., str. 86.

¹⁶⁵ Muḥammad Ḥusayn Haykal, *Zaynab*..., op. cit., str. 62.

¹⁶⁶ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *al-'Arwāḥ al-mutamarrida*..., op. cit., str. 58.

¹⁶⁷ Halil Džubran, *Pobunjeni dusi*..., op.cit., str. 110.

¹⁶⁸ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *Dam'a wa ibtisāma*..., op. cit., str. 49.

¹⁶⁹ Halil Džubran, *Suza i osmijeh*..., op. cit., str. 141.

¹⁷⁰ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *Dam'a wa ibtisāma*..., op. cit., str. 79.

¹⁷¹ Halil Džubran, *Suza i osmijeh*..., op. cit., str. 172.

وَلَكِنَّ هَذِهِ الْمَرَّةَ دَخَلَ وَهُوَ يَحْسُ بِحُزْنٍ وَسُرُورٍ فِي أَنْ وَاحِدٍ...¹⁷²

Ali ovoga puta je ušao istovremeno osjećajući i tugu i radost,...

Prijedložne fraze فِي أَنْ وَاحِدٍ i إِلَى الْعَدِّ فِي الْحَرِيفِ، فِي الصَّيْفِ، فِي الرَّبِيعِ، فِي الْمَسَاءِ، بِاللَّيْلِ، فِي الصَّبَاحِ iz prethodnih primjera, u funkciji su priloške oznake za vrijeme.

Imenica u imeničkoj frazi koja je komplement prijedloga može imati svoje modifikatore i determinatore, pa u tom slučaju komplement prijedloga biva višestruka fraza, npr:

مَا الَّذِي يُضْحِكُكُمْ فِي هَذَا الصَّبَاحِ؟¹⁷³

*Šta vam je smiješno jutros?*¹⁷⁴

وَلَكِنَّ خَاطِرَةَ الْأَسَى تَعَشَّى فُوَادَهُ الْجَزَلَ كَمَا تَعَشَّى السَّحَابَةُ الصَّغِيرَةُ وَجَهَ الْقَمَرَ فِي لَيْلَةِ صَافِيَةِ السَّمَاءِ.¹⁷⁵

*Međutim, laka bol prekrivala je njegovo veselo lice kao što oblacić prekriva mjesec u noći čistog neba.*¹⁷⁶

ثُمَّ جَرَى عَرَضًا ذِكْرُ الْقَتَى بَعْدَ أَنْ مَضَى عَلَى وُصُولِ الْأُسْرَةِ وَقَتُّ غَيْرِ قَصِيرٍ...¹⁷⁷

*Neko je slučajno spomenuo mladića, pošto je prošlo dosta vremena otkako je porodica stigla.*¹⁷⁸

*Pošto prođe podosta vremena otkako je porodica stigla i neko spomenu mladića.*¹⁷⁹

فِي طَرِيقِ عَوْدَتِي سَأَجْلِسُ عِنْدَكَ سَاعَةً...¹⁸⁰

*U povratku ću sjediti kod tebe sat vremena,...*¹⁸¹

Fraze فِي طَرِيقِ عَوْدَتِي i عَلَى وُصُولِ الْأُسْرَةِ، فِي لَيْلَةِ صَافِيَةِ السَّمَاءِ، فِي هَذَا الصَّبَاحِ u funkciji su priloške oznake za vrijeme, a podvučene fraze iz dva posljednja primjera ukazuju na to da konstrukcija priloške oznake za vrijeme ne mora sadržavati riječ sa vremenskim značenjem ukoliko sama po sebi ukazuje na vrijeme odvijanja radnje.

¹⁷² Muḥammad Ḥusayn Haykal, *Zaynab*..., op. cit., str. 148.

¹⁷³ Ġassān Kānāfānī, *Riġāl fī al-šams*..., op. cit. str. 64.

¹⁷⁴ Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu*..., op. cit., str. 78.

¹⁷⁵ Naġīb Maḥfūz, *Bayna al-qaṣrayni*..., op. cit., str. 228.

¹⁷⁶ Nedžib Maḥfuz, *Put između dva dvorca*..., op. cit., str. 359.

¹⁷⁷ Tāhā Ḥusayn, *al-ʿAyyām*..., op. cit., str. 211.

¹⁷⁸ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 245.

¹⁷⁹ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 232.

¹⁸⁰ Ġassān Kānāfānī, *Riġāl fī al-šams*..., op. cit., str. 65.

¹⁸¹ Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu*..., op. cit., str. 79.

U slijedećem primjeru prikazana je konstrukcija u kojoj se riječ sa vremenskim značenjem ponavlja, a o kojoj je ranije bilo govora:

وَمِنْ وَفْتٍ إِلَى آخَرَ كَانَتْ الصَّبِيَّةُ تَقْفُ وَتَفْتَحُ الْكُوَّةَ الصَّغِيرَةَ...¹⁸²

*Djevojka je povremeno ustajala, otvarala prozorčić,...*¹⁸³

Riječ je o jednoj ustaljenoj konstrukciji, kako u arapskom tako i u bosanskom jeziku. Prijevodni ekvivalent u bosanskom jeziku u ovom slučaju je jedna riječ. Kako bismo odrazili strukturu arapske fraze, navest ćemo vlastiti prijevod: *s vremena na vrijeme*. Još neke od ustaljenih fraza koje se koriste u istoj funkciji, a navode ih E. Badawi, M. G. Carter i Adrian Gully su: من حينٍ إلى حينٍ «s vremena na vrijeme» te u istom značenju مِنْ حِينٍ لِحِينٍ «katkad, ponekad»;¹⁸⁴ «u isto vrijeme»; فِي الْوَقْتِ الْحَالِي «trenutačno»; «u isto vrijeme»; فِي أَنْ وَاحِدٍ «u isto vrijeme»; «u davna vremena»; فِي سَالِفِ الزَّمَنِ «u neka doba»; itd.¹⁸⁵

2.4.2 Sekundarni prijedlog kao upravni član

Sekundarni prijedlozi prepoznatljivi su po tome što imaju zadnji vokal u akuzativu, nemaju nunaciju i nemaju određeni član.¹⁸⁶ Riječ koja se pojavljuje iza sekundarnog prijedloga je komplement i pojavljuje se u genitivu. Upotreba ove konstrukcije prikazana je u slijedećim primjerima:

...وَلَا يُمَكِّنُنِي أَنْ أَهَبَهُ كُلِّيَّتِي لِأَنَّ اللَّهَ أَغْطَاهَا إِلَى حَبِيبِي قَبْلَ مَعْرِفَتِي حَبِيبِي.¹⁸⁷

*...ali mu se cijelim bićem ne mogu dati, jer me je Gospod mome dragom dao i prije nego što sam ga upoznala.*¹⁸⁸

فَدَّ كَانَ أَكْثَرُهُمْ يَحْتَاجُ الْخُبْزَ قَبْلَ انْقِضَاءِ أَيَّامِ الشِّتَاءِ الطَّوِيلَةِ...¹⁸⁹

*Većini je bio potreban pozajmljeni hljeb već prije isteka duge zime,...*¹⁹⁰

¹⁸² Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *al-'Arwāḥ al-mutamarrida...*, op. cit., str. 41.

¹⁸³ Halil Džubran, *Pobunjeni dusi...*, op.cit., str. 72.

¹⁸⁴ O načinu upotrebe riječi نَفْسُ بِيLO je govora na stranici br. 18.

¹⁸⁵ Elsaid Badawi, Michael G. Carter i Adrian Gully, *Modern Written Arabic...*, op. cit. str. 173.

¹⁸⁶ Nazivaju se, također, *prijedlozi izvedeni od imenica*. Vidi: Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika...*, op. cit., str. 342.-344.

¹⁸⁷ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *Dam'a wa ibtisāma...*, op. cit., str. 94.

¹⁸⁸ Halil Džubran, *Suza i osmijeh...*, op. cit., str. 190.

¹⁸⁹ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *al-'Arwāḥ al-mutamarrida...*, op. cit., str. 39.

¹⁹⁰ Halil Džubran, *Pobunjeni dusi...*, op.cit., str. 67.

Ono što je specifično za prijedlog قَبْلَ jeste pojavljivanje uz česticu أَنْ, kada služi kao veznik zavisne vremenske rečenice. U nastavku je prikazana upotreba i drugih sekundarnih prijedloga:

وَكَانَ وَاقِعًا أَنَّهُ إِذَا كَشَفَ وَجْهَهُ أَتْنَاءَ اللَّيْلِ أَوْ أَخْرَجَ أَحَدَ أَطْرَافِهِ مِنَ اللَّحَافِ، فَلَا بُدَّ مِنْ أَنْ يَعْبَثَ بِهِ عَفْرِيْتُ مِنَ الْعَفَّارِيَتِ
الكَثِيرَةِ...¹⁹¹

... vjerovao je da će, ako otkrije lice ili bilo koji dio tijela, postati plijen jednog od mnogih zlih duhova...¹⁹²

... jer je vjerovao da će, ukoliko noću otkrije lice ili izvuče neki ud ispod pokrivača, neizbježno postati plijen jednoga od mnogih zlih džina...¹⁹³

وَأَتْنَاءَ عَوْدَتِهِمْ كَانَتْ الطَّرِيقُ تَبْدُو بَيَضَاءَ صُلْدَةٍ...¹⁹⁴

Kad su bili u povratku put je izgledao bijel i tvrd...¹⁹⁵

وَمُنْذُ ذَلِكَ الْوَقْتِ هَجَرَ الصَّبِيُّ مَجْلِسَهُ ذَلِكَ مِنَ الْعُرْفَةِ أَتْنَاءَ النَّهَارِ...¹⁹⁶

Od tog vremena dječak je napustio svoje mjesto na kojem je sjedio danju u sobi...¹⁹⁷

Tada mladić napusti mjesto na kome je sjedio tokom dana...¹⁹⁸

بَعْدَ أُسَابِيعٍ، دَعَانَا طَلَالٌ وَصَدِيقَتُهُ لِحُضُورِ حَفْلَةٍ غِنَائِيَّةٍ...¹⁹⁹

Nekoliko sedmica kasnije, Talal i njegova prijateljica nas pozvaše na koncert...²⁰⁰

لَمْ يَكُنْ لَكَ بَعْدَ نَقْطَةِ مُعَيَّنَةٍ إِلَّا أَنْ تَسِيرَ فِي طَرِيقٍ لَا تَعْرِفُ سَبَبًا لِسَيْرِكَ فِيهِ...²⁰¹

Poslije određene tačke, ne preostaje ti ništa drugo sem hoda putem za koji ne znaš zašto njime hodiš, ...

Prijedložne fraze بَعْدَ نَقْطَةِ مُعَيَّنَةٍ i بَعْدَ أُسَابِيعٍ، أَتْنَاءَ النَّهَارِ، أَتْنَاءَ عَوْدَتِهِمْ u funkciji su priloške oznake za vrijeme. Kao što je to slučaj kod prijedloga قَبْلَ, i prijedlog بَعْدَ se često upotrebljava sa česticama

¹⁹¹ Tāhā Ḥusayn, *al-ʿAyyām*..., op. cit., str. 14.

¹⁹² Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit, str. 7.

¹⁹³ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 19.

¹⁹⁴ Ġassān Kānāfānī, *Riġāl fī al-šams*..., op. cit., str. 38.

¹⁹⁵ Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu*..., op. cit., str. 50.

¹⁹⁶ Tāhā Ḥusayn, *al-ʿAyyām*..., op. cit., str. 159.

¹⁹⁷ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit, str. 168.

¹⁹⁸ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 166.

¹⁹⁹ Ḥannān al-Šayḥ, *Hikāya Zahra*, al-ṭabʿa al-ṭāniya, Bayrūt, Dār al-ʿādāb, 1989, str. 112.

²⁰⁰ Hanan al-Šejh, *Zehrina priča*, preveo Esad Duraković, Sarajevo, Zid, Biblioteka Arabica: 1998, str. 88.

²⁰¹ Muḥammad Ḥusayn Haykal, *Zaynab*..., op. cit., str. 148.

مَا i kada uvodi vremensku rečenicu. Specifičnost prijedloga قَبْلَ i بَعْدَ jeste njihova upotreba u formi deminutiva, pri čemu se pojavljuju i kao priloške konstrukcije, npr.:

...وَرَعْمٌ أَنَّ خُيُوطَ الْأَمَلِ الَّتِي نَسَجَتْ فِي صُدُورِهِ أَحْلَامًا كِبَارًا قَدْ تَقَطَّعَتْ، فُئِيلَ لِحَظَاتٍ، دَاخِلَ دُكَّانِ الرَّجُلِ السَّمِينِ.²⁰²

...iako su se niti nade koje su u njegovim grudima tkale velike snove pokidale prije koji trenutak u dućanu debelog čovjeka.²⁰³

فَابْتَسَمَ الْفَقِيرُ ابْتِسَامَةً الرَّهْرَةَ الدَّابِلَةَ يُعَيِّدُ الْمَطْرَ وَرَاحَ مُسْرِعًا...²⁰⁴

*Siromah se osmjehnu poput uvehla cvijeta poslije kiše i užurbano ode.*²⁰⁵

Prijedložne fraze فُئِيلَ لِحَظَاتٍ i بُعِيْدَ الْمَطْرِ u funkciji su priloške oznake za vrijeme. Kako bismo što vjernije odrazili strukturu arapske prijedložne fraze, priredili smo vlastiti prijevod drugog primjera: *Siromah se osmjehnu kao uvehli cvijet netom poslije kiše i užurbano ode.*

U okviru razmatranja sekundarnih prijedloga spomenut ćemo i prijedloge koji imaju značenje društva ili pratnje:

ثُمَّ يَعُودُ مَعَ الظُّهْرِ أَوْ مَعَ الْمَسَاءِ فَيُعِيدُ ذَلِكَ كُلَّهُ عَلَى زَوْجَتِهِ...²⁰⁶

*Zatim, u podne ili uveče, on se vraćao i ponavljao sve to svojoj ženi...*²⁰⁷

... *a onda se u podne ili uvečer vraćao i o svemu pričao ženi...*²⁰⁸

وَكَانَ يَوْمَ السَّبْتِ، فَاسْتَبَقَ الصَّبِيَّ مَعَ الْفَجْرِ،...²⁰⁹

*Sjutradan, u subotu, dječak se probudi zorom,...*²¹⁰

*U subotu, dječak se probudi zorom...*²¹¹

²⁰² Ġassān Kānāfānī, *Riġāl fī al-šams...*, op. cit., str. 25.

²⁰³ Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu...*, op. cit., str. 37.

²⁰⁴ Ġubrān Ḥalīl Ġubrān, *Dam'a wa ibtisāma...*, op. cit., str. 44.

²⁰⁵ Halil Džubran, *Suza i osmijeh...*, op. cit., str. 138.

²⁰⁶ Ṭāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām...*, op. cit., str. 181.

²⁰⁷ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit, str. 199.

²⁰⁸ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 192.

²⁰⁹ Ṭāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām...*, op. cit., str. 93.

²¹⁰ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 87.

²¹¹ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 94.

U prvom primjeru, prisutne su dvije koordinirane prijedložne fraze. Upravni član u obje fraze je prijedlog مَعَ «sa, s»,²¹² a imeničke fraze sa vremenskim značenjem su njegovi komplementi. Prijedložne fraze u oba primjera u funkciji su priloške oznake za vrijeme. U analizi ovakvih konstrukcija kod arapskih gramatičara, prijedlog se smatra prvim članom genitivne veze²¹³.

²¹² Ovdje je važno naglasiti da jedna grupa autora prijedlog مَعَ ubraja u prave prijedloge, dok drugi smatraju da je riječ o sekundarnom prijedlogu.

²¹³ Sulaymān Fayād, *al-Naḥw al-‘aṣrī: Dalīl mabsūṭ li qawa’id al-luġa al-‘arabiyya...*, op. cit., str. 132.

3 ZAVISNA REČENICA U FUNKCIJI PRILOŠKE OZNAKE ZA VRIJEME

Zavisna vremenska rečenica vrši funkciju priloške oznake za vrijeme i modificira predikat nadređene rečenice. Na osnovu vremenskog odnosa radnji vremenske i nadređene rečenice, moguće je razlikovati više vremenskih značenja zavisne rečenice. Osnovne vrste zavisne rečenice u funkciji priloške oznake za vrijeme su rečenice u kojima je vremenski odnos radnji istovremen, sukcesivan ili iterativan. U prvom dijelu ovoga poglavlja govorit ćemo o ova tri tipa vremenskih odnosa između nadređene i zavisne rečenice, sa posebnim osvrtom na rečenicu stanja u arapskom jeziku. Drugi dio smo posvetili značenju direktivnog/ablativnog kretanja u vremenskoj rečenici.

3.1 ZAVISNA REČENICA U ZNAČENJU ISTOVREMENOSTI

Simultanost, odnosno istovremenost, jeste odnos u kojem se radnje glavne i zavisne rečenice odvijaju istovremeno. Da bi se iskazao odnos istovremenosti, vremenska rečenica treba da bude uvedena odgovarajućim subordinatorima kojima se iskazuje istovremenost. U slijedećim primjerima bit će prikazan odnos istovremenosti među radnjama nadređene i subordinirane vremenske rečenice:

وَكُنْتُ دَنَسَةً وَدَنِيْبَةً أَمَامَ نَفْسِي وَأَمَامَ اللَّهِ عِنْدَمَا كُنْتُ أَشْبَعُ جَوْفِي مِنْ خَيْرَاتِهِ...²¹⁴

*Bila sam prljava sama sebi i pred Bogom onda kada sam se hranila njegovim darovima...*²¹⁵

Zavisna rečenica iz ovoga primjera uvedena subordinatorom «kada, onda kada» u funkciji je priloške oznake za vrijeme glagola «biti» u nadređenoj rečenici. U ovome primjeru zavisna rečenica se nalazi na drugom mjestu, dok u slijedećim primjerima to nije slučaj:²¹⁶

وَبَيْنَمَا كَانَ صَاحِبُنَا يَرْشُو وَيَرْتَشِي، وَيَخْضَعُ وَيُخْضَعُ، كَانَ الْقُرْآنُ يُمَحَى مِنْ صَدْرِهِ آيَةً آيَةً وَسُورَةً سُورَةً...²¹⁷

*I dok je naš dječak davao i primao mito, varao i bio varan, Kur'an je nestajao iz njegovog pamćenja, stih po stih, poglavlje po poglavlje...*²¹⁸

²¹⁴ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *al-'Arwāḥ al-mutamarrida*..., op. cit., str. 16.

²¹⁵ Halil Džubran, *Pobunjeni dusi*..., op.cit., str. 21.

²¹⁶ Zavisna rečenica stavlja se na prvo mjesto uglavnom radi isticanja.

²¹⁷ Ṭāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām*..., op. cit., str. 42.

²¹⁸ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 35.

*I dok je dječak tako davao i uzimao mito, varao a bio i sam varan, Kur'an se izbrisa iz njegove glave, - sve ajet po ajet, sura po sura...*²¹⁹

وَبَيْنَمَا كُنَّا الشَّيْخُ يَمْضِي فِي دُرْسِهِ كَانَ الْأَرْهَرُ يَسْتَيْقِظُ شَيْئًا فَسَبَّحْنَا...²²⁰

*I dok je profesor nastavljao svoje predavanje, Azhar se postepeno budio...*²²¹

*I dok je profesor nastavljao predavati, al-Azhar se polahko rasanjivao...*²²²

Vremenske rečenice u ovim primjerima subordinirane su veznikom بَيْنَمَا «dok» i u funkciji su priloške oznake za vrijeme glagola مَحَى «uklanjati, odstranjivati, odagnavati» u prvoj i glagola اسْتَيْقَظَ «probuditi se» u drugoj rečenici.

وَأَحْسَ فِيمَا كَانَ يَرْتَقِي الوَهَادَ الصُّفْرَ، أَنَّهُ وَحِيدٌ فِي كُلِّ هَذَا الْعَالَمِ.²²³

*Dok se uspinjao pustom padinom, imao je osjećaj da je jedini čovjek na svijetu.*²²⁴

Vremenska rečenica iz ovoga primjera uvedena je subordinatorom فِيمَا «dok, kada» i u funkciji je priloške oznake za vrijeme glagola أَحْسَ «osjećati». I u slijedećem primjeru zastupljen je odnos istovremenosti:

وَجَيْنَمَا كَانَ فِي الْمَمَرِ سَمِعَ الشَّرْطِي الْقَابِضُ عَلَى ذِرَاعِهِ بَعْفٍ يَقُولُ بِصَوْتٍ خَفِيضٍ...²²⁵

*Kad je bio na hodniku, policajac koji ga je snažno držao za nadlakticu čuo je kako govori prigušenim glasom:...*²²⁶

...خُيِّلَ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَنْتَسِمُ شَعْرَ زَوْجَتِهِ حِينَ تَخْرُجُ مِنَ الْحَمَامِ...²²⁷

*... učinilo bi mu se kao da miriše kosu svoje supruge dok ona izlazi iz kupatila,...*²²⁸

U ovim primjerima, vremenska rečenica je uvedena subordinatorom جَيْنَمَا «za vrijeme, kad, dok» i حِينَ «kad, čim, u vrijeme, pri, za vrijeme». Pored drugih oblika zavisnih rečenica u funkciji priloške oznake za vrijeme, odnos istovremenosti može se iskazati i rečenicom stanja. U nastavku ćemo navesti primjere rečenice stanja u funkciji priloške oznake za vrijeme.

²¹⁹ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 46.

²²⁰ Tāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām*..., op. cit., str. 113.

²²¹ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 112.

²²² Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 116.

²²³ Ġassān Kānāfānī, *Riġāl fī al-šams*..., op. cit., str. 16.

²²⁴ Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu*..., op. cit., str. 28.

²²⁵ Ġassān Kānāfānī, *Riġāl fī al-šams*..., op. cit., str. 60.

²²⁶ Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu*..., op. cit., str. 75.

²²⁷ Ġassān Kānāfānī, *Riġāl fī al-šams*..., op. cit., str. 2.

²²⁸ Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu*..., op. cit., str. 15.

لَمْ يَكُنْ مَعِيَ وَيَدَيَّ تَمْتَدُّ إِلَى وَجْهِهِ تَحْفَرُ فِيهِ خَنَازِقٌ.²²⁹

*Nije bio sa mnom kad sam rukama kopala jame po licu.*²³⁰

Podvučena rečenica stanja u složenoj rečenici ima funkciju priloške oznake za vrijeme, tj. modifikuje glagol كَانَ.

كُلَّمَا تَنَفَّسَ رَائِحَةَ الْأَرْضِ وَهُوَ مُسْتَلْقٍ فَوْقَهَا...²³¹

*Svaki put kad bi udahnuo miris zemlje dok je ležao na njoj, ...*²³²

I ova vremenska rečenica u obliku rečenice stanja ima funkciju priloške oznake za vrijeme glagola تَنَفَّسَ «udisati, disati».

²²⁹ Ḥannān al-Šayḥ, *Ḥikāya Zahra...*, op. cit., str. 116.

²³⁰ Hanan al-Šejh, *Zehrīna priča...*, op. cit., str. 91.

²³¹ Ġassān Kānāfānī, *Riġāl ft al-šams...*, op. cit., str. 2.

²³² Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu...*, op. cit., str. 15.

3.2 ZAVISNA VREMENSKA REČENICA U ZNAČENJU SUKCESIVNOSTI

Sukcesivne zavisne vremenske rečenice su one rečenice čija se radnja vrši prije ili poslije radnje glavne rečenice. U ovoj kategoriji postoje dvije vrste vremenskog odnosa: anteriornost i posteriornost. Anteriornost u složenoj rečenici ukazuje na to da se radnja zavisne rečenice desila prije radnje nadređene rečenice, kao npr:

وَلَكِنْ لَا تَتَذَكَّرُ عَهْدَ النَّخْلَةِ بَعْدَ مَا انْقَضَىٰ وَفَصَلَ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ الدَّمُ وَالرَّصَاصُ وَالْجُنُونُ.²³³

*Međutim, sad je teško sjetiti se vremena palme, sada kad je sve prošlo i od toga ga razdvajaju krv, olovo i ludilo.*²³⁴

Podvučena zavisna vremenska rečenica subordinirana je veznikom «kad, nakon što» i u funkciji je priloške oznake za vrijeme glagola «sjetiti se». U slijedećem primjeru upotrijebljen je drugi subordinator:

وَلَكِنِّي أَعْلَمُ أَنَّ الْإِنْسَانَ بَعْدَ أَنْ تَغْلَبَ عَلَى الْيَابِسَةِ طَمَعَ بِالسِّيَادَةِ عَلَى الْبَحْرِ...²³⁵

*...ali znam da je čovjek, kad je kopno osvojio, žudio da i morem zagospodari...*²³⁶

Subordinator vremenske rečenice u ovome primjeru je izraz «kad, nakon što», a rečenica je u funkciji priloške oznake za vrijeme glagola «žuditi, željeti».

لَمَّا وَحَدَّ الْحُبُّ قَلْبَيْنَا وَصِرْنَا نَتَوَقَّعُ ضَمَّ جَسْمَيْنِ تَجَوَّلَ فِيهِمَا رُوحٌ وَاحِدٌ، نَادَتْكَ الْحَرْبُ فَانْتَبَعْتَهَا مَدْفُوعًا بِعَوَامِلِ الْوَاجِبِ وَالْوَطَنِيَّةِ.²³⁷

*Tek što nam ljubav srca sjedini, i očekujući da nam se sjedine tijela u kojima će jedna duša biti, rat te odmami i ti ode zbog dužnosti, zbog rodoljublja.*²³⁸

Subordinator vremenske rečenice u ovome primjeru je veznik «pošto, kad», a rečenica je u funkciji priloške oznake za vrijeme glagola «zvati, pozivati». Ova vrsta rečenice može biti uvedena i subordinatorom «kad, kada», npr.:

زَارَنِي زَمِيلِي فِي قَرْيَتِنَا إِذَا كَانَتْ الْفَوَاكِهُ قَدْ بِنَعَتْ.

*Moj drug me posjetio u našem selu kad je već bilo sazrelo voće.*²³⁹

²³³ Nağīb Maħfūz, *al-Liṣṣ wa al-kilāb*..., op. cit., str. 123.

²³⁴ Nağib Maħfuz, *Lopovi i psi*..., op. cit., str. 144.

²³⁵ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *Dam'a wa ibtisāma*..., op. cit., str. 25.

²³⁶ Halil Džubran, *Suza i osmijeh*..., op. cit., str. 118.

²³⁷ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *Dam'a wa ibtisāma*..., op. cit., str. 26.

²³⁸ Halil Džubran, *Suza i osmijeh*..., op. cit., str. 119.

²³⁹ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*..., op. cit., str. 639.

أَنْتَ لَا تَذُكُرُ إِذْ كُنَّا قَلِيلِينَ عِنْدَ انْتِقَالِ إِلَى هُنَا.

*Ti se ne sjećaš kada nas je bilo malo prije našeg preseljenja ovamo.*²⁴⁰

Subordinatori vremenskih rečenica su إِذْ i إِذًا, a rečenice su u funkciji priloške oznake za vrijeme glagola زَارَ «posjetiti» u prvom i glagola ذَكَرَ «spominjati, podsjećati» u drugom primjeru. U slijedećem primjeru, subordinator zavisne rečenice je upitni prilog:

فَدُ تَعَوَّدَ مَتَى دَخَلَ الْكُتَّابِ أَنْ يَحْلَعَ عَبَاءَتَهُ...²⁴¹

*A hodža je bio uobičajio da čim uđe u mekteb, skine svoj plašt...*²⁴²

*A hodža je imao običaj da pri ulasku u mekteb skida mantil...*²⁴³

U ovome primjeru radi se o vremenskoj rečenici u kojoj je مَتَى «kad, kada, kad god, ma kada» subordinator sukcesivne vremenske rečenice. Vremenska rečenica je u funkciji priloške oznake za vrijeme glagola تَعَوَّدَ «navići se».

وَقَرَّرَ، فِيمَا بَعْدُ، أَنْ لَا يُرْهَقَ رَأْسُهُ قَطُّ.²⁴⁴

*Odluči poslije da nikada ne bude nepromišljen.*²⁴⁵

U ovome primjeru priloške oznake za vrijeme glagola قَرَّرَ, riječ je o kombinaciji priloškog relativizatora فِيمَا «(u, o) onome što» i imenskog priloga بَعْدُ, tj. relativnoj rečenici. Relativna rečenica obuhvata isto semantičko polje kao i sam prilog.

U nastavku ćemo navesti nekoliko primjera sa značenjem posteriornosti, tj., značenjem koje ukazuje na to da se radnja zavisne vremenske rečenice desila poslije radnje nadređene rečenice. Primjeri koje smo pronalazili u korpusu podrazumijevaju vremenske rečenice uvedene subordinatorom قَبْلَ أَنْ «prije nego (što)», npr:

لَكِنِّي لَنْ أَمُوتَ قَبْلَ أَنْ أَقْتُلَكَ.²⁴⁶

*Ali ja neću dušu ispustiti prije nego što te ubijem.*²⁴⁷

²⁴⁰ Ibid., str. 641.

²⁴¹ Ṭāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām...*, op. cit., str. 27.

²⁴² Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 18.

²⁴³ Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 30.

²⁴⁴ Ġassān Kānāfānī, *Riġāl ft al-šams...*, op. cit., str. 25.

²⁴⁵ Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu...*, op. cit., str.37.

²⁴⁶ Naġīb Maḥfūz, *al-Liṣṣ wa al-kilāb...*, op. cit., str. 99.

²⁴⁷ Nagib Mahfuz, *Lopovi i psi...*, op. cit., str. 119.

... وَلَكِنْ حَازِرٌ أَنْ تَأْكُلَكَ الْجُرْدَانُ قَبْلَ أَنْ تُسَافِرَ...²⁴⁸

...Samo pazi da te štakori ne pojedu prije nego kreneš na put...²⁴⁹

Upotrijebljen je subordinator zavisne rečenice قَبْلَ أَنْ «prije nego (što)», a zavisne vremenske rečenice su u funkciji priloške oznake za vrijeme glagola مَاتَ «umrijeti», odnosno glagola أَكَلَ «pojesti».

²⁴⁸ Ġassān Kānāfānī, *Riġāl fī al-šams...*, op. cit., str. 22.

²⁴⁹ Gassan Kanafani, *Ljudi na suncu...*, op. cit., str. 33.

3.3 ZAVISNA VREMENSKA REČENICA U ZNAČENJU ITERATIVNOSTI

Zavisna vremenska rečenica u značenju iterativnosti podrazumijeva ponavljanje, tj. da se radnja nadređene rečenice dešava svaki put kad se desi radnja zavisne vremenske rečenice. To je prikazano u slijedećim primjerima:

وَكَانَ أَبُو الصَّبِيِّ يُثَبِّتُ هَذَا بِحَدِيثِ بَرُوَيْهِ كُلَّمَا ذَكَرَ هَذِهِ الْقِصَّةَ:....²⁵⁰

*Otac je ovo dokazivao jednim navodom samoga proroka, koji je svaki put navodio uz ovu priču:...*²⁵¹

*Otac je to potkrepljivao Poslanikovim riječima koje je navodio kad god bi kazivao tu priču...*²⁵²

Subordinator zavisne rečenice je كَلَّمَا «kad god», a rečenica je u funkciji priloške oznake za vrijeme glagola رَوَى «prenositi, navoditi».

وَإِذَا مَا سَمِعَ أَحَدٌ صَرَاحَ قَلْبِهِ وَنِدَاءَ نَفْسِهِ قُلْنَا هَذَا ذُو جِنَّةٍ وَتَبَّرْنَا مِنْهُ.²⁵³

*...a kad neko osluškuje vapaje vlastitog srca i zazivanje vlastite duše za njega kažemo da je lud i da od njega valja bježati.*²⁵⁴

Subordinator zavisne rečenice u značenju iterativnosti je إِذَا مَا «kad», a zavisna rečenica je u funkciji priloške oznake za vrijeme glagola قَالَ «reći».

Pogodbene rečenice također mogu biti u funkciji priloške oznake za vrijeme. Takve rečenice su u slijedećim primjerima priložene uz glagole سَافَرَ «putovati», نَدِمَ «pokajati se» i أَخَذَ «uzeti»:

فِي أَيِّ يَوْمٍ يُسَافِرُ عَمَّنَا نُسَافِرُ نَحْنُ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ أَيْضًا.

*U koji (god) dan otputuje naš stric, otputovat ćemo i mi tog dana.*²⁵⁵

حَيْثُمَا تُحْسِنُ إِلَى رَجُلٍ كَرِيمٍ لَا تَنْدَمُ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ أَبَدًا.

*Kad god učiniš dobro plemenitom čovjeku, nikad se nećeš zbog toga pokajati.*²⁵⁶

مَتَى تَذْهَبِ الْأُمُّ إِلَى السُّوقِ تَأْخُذُ ابْنَتَهَا الصَّغِيرَةَ مَعَهَا.

*Kad god majka ode na pijacu, povede sa sobom svoju kćerkicu.*²⁵⁷

²⁵⁰ Tāhā Ḥusayn, *al-ʿAyyām*..., op. cit., str. 66.

²⁵¹ Taha Husein, *Dani*, preveo Nijaz Dizdarević..., op. cit., str. 61.

²⁵² Taha Husein, *Dani*, preveo Esad Duraković..., op. cit., str. 69.

²⁵³ Ḡubrān Ḥalīl Ḡubrān, *Damʿa wa ibtisāma*..., op. cit., str. 61.

²⁵⁴ Halil Džubran, *Suza i osmijeh*..., op. cit., str. 154.

²⁵⁵ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika*..., op. cit., str. 649.

²⁵⁶ Ibid, str. 650.

²⁵⁷ Ibid.

3.4 ZAVISNA VREMENSKA REČENICA U ZNAČENJU DIREKTIVNOG/ABLATIVNOG KRETANJA

Budući da je vrijeme široko povezano s prostorom, skoro pa neodvojivo od njega, prostorna značenja predstavljaju širok spektar osnova za vremenska značenja na svim nivoima jezičkog ustrojstva, pa tako i u vremenskim rečenicama.²⁵⁸ Postoji više vremenskih značenja koja se preklapaju sa prostornim, a ovdje ćemo spomenuti ablativnost i direktivnost. Ablativnost označava kretanje od neke tačke u vremenu. Direktivnost označava kretanje prema nekoj tački u vremenu. Primjeri vremenske direktivnosti koju smo pronašli u korpusu su slijedeći.²⁵⁹

بَكَتِ الطِّفْلَةُ طَوِيلًا رَيِّمًا طَمَنَّتْهَا أُمُّهَا.

*Djevojčica je dugo plakala sve dok je nije umirila njena majka.*²⁶⁰

...فَقَرَّرَ مَجْلِسُ الْإِدَارَةِ تَأْجِيلَ سَفَرِي إِلَى هَذِهِ السَّنَةِ رَيِّمًا أَقْوَى فِي اللُّغَةِ الْفَرَنْسِيَّةِ...²⁶¹

Upravni odbor je odlučio da odgodi moje putovanje za ovu godinu, dok savladam francuski jezik...

...وَحَرَجْتُ أُمِّي فِي الْحُقُولِ السَّاكِنَةِ حَتَّى بَلَغْتُ أَكْمَةً عَالِيَةً أَلْبَسْتُهَا الطَّبِيعَةَ...²⁶²

*...i šetah tim poljima dok ne dođoh do jednog visokog brijega kojeg je priroda u najljepše ruho odjenula.*²⁶³

Vremenske rečenice u navedenim primjerima uvedene su subordinatorima «za vrijeme, dok» i «dok». Prva rečenica je u funkciji priloške oznake za vrijeme glagola «plakati», druga u funkciji priloške oznake za vrijeme glagola «odlučiti», a treća u funkciji priloške oznake za vrijeme glagola «izaći». Sve tri rečenice imaju značenje približavanja nekoj tački u vremenu.

وَقَدْ لَزِمَ الْفَنَى عُرْفَتَهُ تِلْكَ مُنْذُ دَخَلَ السَّفِينَةَ إِلَى أَنْ حَرَجَ مِنْهَا...²⁶⁴

²⁵⁸ Branimir Belaj, „Prostorna značenja na razini složene rečenice: Zavisnosložene rečenice“, *Zagrebačka slavistička škola*, (17. 10. 2009.), Dostupno na: <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1829&naslov=prostorna-znacenja-na-razini-slozene-recenice>., Online pristup: 20.05.2017.

²⁵⁹ Vidi: Ivo Pranjković, „Vremenski prijedlozi u hrvatskome jeziku“, *Fluminensia*, [Rijeka], br. 1-2, god. 6. (1994), str. 65-67.

²⁶⁰ Teufik Muftić, *Gramatika arapskog jezika...*, op. cit., str. 640.

²⁶¹ Tāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām...*, op. cit., str. 260.

²⁶² Ḡubrān Ḥalīl Ḡubrān, *Dam'a wa ibtisāma...*, op. cit., str. 21.

²⁶³ Halil Džubran, *Suza i osmijeh...*, op. cit., str. 114.

²⁶⁴ Tāhā Ḥusayn, *al-'Ayyām...*, op. cit., str. 281.

Dječak se držao ove svoje sobe otkad je ušao na brod pa sve dok nije izašao sa njega...

U ovome primjeru navedene su dvije vremenske rečenice koje su u funkciji priloške oznake za vrijeme glagola لَزِمَ «biti privržen, držati se». Prva rečenica je uvedena subordinatorom مُنْذُ «od, otkad» i ima značenje udaljavanja od tačke u vremenu, a druga je uvedena subordinatorom إِلَى أَنْ «do, dok» i ima značenje približavanja tački u vremenu.

أَحَبَّبْتُهَا وَأَحْبَبْتَنِي مُنْذُ كُنَّا صَغِيرِينَ نَلْعَبُ بَيْنَ الْمَنَازِلِ.²⁶⁵

*Voljeli smo se od vremena kad smo se, kao mali, igrali pred zgradama.*²⁶⁶

Vremenska rečenica u ovome primjeru uvedena je subordinatorom مُنْذُ «od, otkad», ima značenje udaljavanja od tačke u vremenu i u funkciji je priloške oznake za vrijeme glagola أَحَبَّبَ «zavoljeti» u obje nadređene glagolske rečenice iz primjera.

²⁶⁵ Ğubrān Ḥalīl Ğubrān, *al-'Arwāḥ al-mutamarrida...*, op. cit., str. 28.

²⁶⁶ Halil Džubran, *Pobunjeni dusi...*, op.cit., str. 21.

ZAKLJUČAK

Postojećim modelima priloških konstrukcija u arapskom jeziku, kako u zapadnoj tako i u arapskoj literaturi, nedostaje sistematičan i sveobuhvatan opis i sagledavanje. Istovremeno, pristup zapadnih i arapskih lingvista ovoj materiji u velikoj se mjeri razlikuje.

Priloška oznaka za vrijeme u modernom standardnom arapskom jeziku iskazuje se na različite načine, bilo da je riječ o pravim priložima, frazama ili rečenicama. Jedan od najčešćih oblika izvještavanja o okolnostima odvijanja glagolske radnje je fraza. Priloška oznaka za vrijeme može da bude iskazana u obliku priloške, imeničke, pridjevske ili prijedložne fraze u kojoj se podjednako upotrebljavaju pravi i sekundarni prijedlozi. Fraze u funkciji priloške oznake za vrijeme mogu biti proste i sastojati se od upravnog člana i specifikatora ili komplementa, a mogu uključivati i različite konstrukcije u funkciji modifikatora.

Nosilac vremenskog značenja fraza je riječ sa vremenskim značenjem, iako to ne mora biti slučaj onda kada fraza sama po sebi, bez vremenskog značenja u njenom sadržaju, ukazuje na vrijeme odvijanja radnje. S druge strane, riječ sa vremenskim značenjem ne mora nužno označavati prilošku oznaku za vrijeme, jer veoma često označava i druge okolnosti vršenja glagolske radnje, tj. odgovara na pitanja: koliko, kako i sl. Složeni prilozi za vrijeme nastaju kombinovanjem neke imenice sa vremenskim značenjem i vremenskog veznika **ذَلِكَ** ili pokazne zamjenice **ذَلِكَ**.

Pored fraze, u funkciji priloške oznake za vrijeme koristi se i zavisna vremenska rečenica. U pogledu vremena vršenja radnje nadređene i zavisne rečenice, razlikujemo više tipova zavisnih vremenskih rečenica, a osnovni među njima su rečenice kojima se iskazuje istovremenost, sukcesivnost i iterativnost. Vrijeme i prostor imaju više značenja koja se podudaraju, pa tako vremenska rečenica kao priloška oznaka za vrijeme ima značenja vremenske direktivnosti i ablativnosti. U zavisnosti od značenja vremenske rečenice, u strukturi arapske rečenice upotrebljavaju se subordinatori različitih značenja.

SAŽETAK

Rad se bavi opisom i analizom načina na koje se, u strukturi rečenice modernog standardnog arapskog jezika, iskazuje vrijeme odvijanja glagolske radnje, odnosno, opisom i analizom vrsta riječi, fraza ili rečenica koje se u modernom standardnom arapskom jeziku upotrebljavaju u funkciji priloške oznake za vrijeme.

Dio rada usmjeren je na teorijsku razradu na osnovu literature, dok je većim dijelom korištena analitičko-deskriptivna metoda zasnovana prevashodno na obradi korpusa. Korpus koji je korišten za izradu ovog rada uključuje djela moderne arapske književnosti, kao i njihove prijevode na bosanski, hrvatski i srpski jezik.

Rad promatra različite realizacije priloške oznake za vrijeme, odnosno upotrebu različitih vrsta fraza u funkciji ove oznake. Tako se u radu analizira priloška, imenička, pridjevska i prijedložna fraza koja ima funkciju priloške oznake za vrijeme. Također, poseban dio rada posvećen je analizi vremenske rečenice, odnosno iskazivanju priloške oznake za vrijeme putem rečenice i različitih odnosa radnji zavisne i nadređene vremenske rečenice.

IZVORI

- Džubran (Halil): *Pobunjeni dusi*. Preveo Esad Duraković, Rijeka, Leo-commerce, Biblioteka džepna knjiga, 2001, 144 str.
- Džubran (Halil): *Vjesnik, Suza i osmijeh i Mirisni plodovi duše*. Drugo izdanje, prijevod s arapskog jezika: Esad Duraković, prijevod s engleskog jezika: Amra Sulejmanović-Hajdarević, Sarajevo, Tugra, Biblioteka lektira, 2004, 365 str.
- Ğubrān (Ḥalīl Ğubrān): *al-'Arwāḥ al-mutamarrida*. al-Qāhira, Mu'assasa Hindāwi li al-ta'lim wa al-ṭaqāfa, 2014, 71 str.
- Ğubrān (Ḥalīl Ğubrān): *Dam'a wa ibtisāma*. al-Qāhira, Mu'assasa Hindāwi li al-ta'lim wa al-ṭaqāfa, 2014, 149 str.
- Ğubrān (Ḥalīl Ğubrān): *al-Nabī*. al-Qāhira, Mu'assasa Hindāwi li al-ta'lim wa al-ṭaqāfa, 2017, 87 str.
- Haykal (Muḥammad Ḥusayn): *Zaynab*. al-Qāhira: Mu'assasa Hindāwi li 'al-ta'lim wa 'al-ṭaqāfa. 2014, 193 str.
- Ḥusayn, (Ṭāhā): *al-'Ayyām*. al-Qāhira, Mu'assasa Hindāwi li al-ta'lim wa al-ṭaqāfa, 2014, 359 str.
- Husein (Taha): *Dani*. Preveo Esad Duraković, Sarajevo, Izdavačka kuća Svjetlost, Biblioteka izabranih djela, 1998, 239 str.
- Husein (Taha): *Dani*. Preveo Nijaz Dizdarević, Sarajevo, Izdavačka kuća Ljiljan, Biblioteka lektira, 2000, 273 str.
- Kanafani (Gassan): *Ljudi na suncu*. Preveo Munir Mujić, Sarajevo: Connectum, 2006, 100 str.
- Kānāfānī, (Ġassān): *Riḡāl fī al-šams*. Ġazza, al-ḡabha al-ša'biyya li taḥrīr Filasṭin, al-maktab al-'i'lāmī, 2003, 73 str.
- Maḥfūz (Naḡīb): *Bayna al-qaṣrayn*. Miṣr, Dār al-kuttāb al-'arabī bi Miṣr, Maktaba Miṣr.
- Mahfuz (Nedžib): *Put između dva dvorca*. Preveo Sulejman Grozdanić, Sarajevo, Izdavačka kuća Svjetlost, Biblioteka feniks, 1990, 713 str.
- al-Rāfi'ī (Muṣṭafā Šādiq): *Kitāb al-masākīn*. al-Qāhira, Mu'assasa Hindāwi li al-ta'lim wa al-ṭaqāfa, 2014, 180 str.
- al-Šayḥ (Ḥannān): *Ḥikāya Zahra*. al-ṭab'a al-tāniya, Bayrūt, Dār al-'ādāb, 1989, 247 str.
- al-Šejh (Hanan): *Zehrina priča*. Preveo Esad Duraković, Sarajevo, Arabica Zid, 1998, 208 str.

LITERATURA

- Abbas (Ali Khudheyer): *A Pragmatic Analysis of English and Arabic Adverbial Positions and Their Pedagogical Implications*. Michigan, ProQuest LLC, 2015, 428 str.
- Abu Chacra (Faruq): *Arabic: An Essential Grammar*. New York, Routledge, 2007, 355 str.
- Badawi (Elsaid), Carter (Michael G.) i Gully (Adrian): *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*. London i New York, Routledge. 2004, 814 str.
- Belaj (Branimir): „Prostorna značenja na razini složene rečenice: Zavisnosložene rečenice“, *Zagrebačka slavistička škola*, (17. 10. 2009.), Dostupno na: <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1829&naslov=prostorna-znacjenja-na-razini-slozene-recenice>., Online pristup: 20.05.2017.
- Fayād (Sulaymān): *al-Naḥw al-‘aṣrī: Dalīl mabsūṭ li qawa’id al-luġa al-‘arabiyya*. al-Ṭab‘a al-‘ulā, Qāhira, al- Markaz al-‘ahrām li al-tarġama wa al-našr. 1995, 376 str.
- Ḥasan (‘Abbās): *al-Naḥw al-wāfi ma‘ rabṭih bi al-‘asālīb al-rafi‘a wa al-ḥayā al-luġawiyya al-mutaġaddida*. al-Ṭab‘a al-ṭāliṭa, al-ġuz’ al-ṭānī, Miṣr, Dār al-ma‘ārif, 1974, 616 str.
- Haywood (John Alfred), Nahmad (Hayyim Musa): *A New Arabic Grammar of the Written Language*. 2nd ed., London, Lund Humphries. 1965, 687 str.
- Jahić (Dževad), Halilović (Senahid) i Palić (Ismail): *Gramatika bosanskoga jezika*. Zenica, Dom Štampe, 2000, 476 str.
- Muftić (Teufik): *Gramatika arapskog jezika*. Sarajevo, Ljiljan, 1997, 878 str.
- al-Nādirī (Muḥammad ‘As‘ad): *Naḥw al-luġa al-‘arabiyya*. al-Ṭab‘a al-ṭāniya, Bayrūt, al-Maktaba al-‘aṣriyya, 1997, 1072 str.
- Pranjković (Ivo): „Vremenski prijedlozi u hrvatskome jeziku“, *Fluminensia*, [Rijeka], br. 1-2, god. 6. (1994), str. 65-67.
- al-Rāġihī (‘Abduh): *al-Taṭbīq al-naḥwī*. al-Ṭab‘a al-ṭāniya, al-‘Iskandariyya, Dār al-ma‘rifa al-ġāmi‘iyya, 1998, 450 str.
- Ryding (Karin Christina): *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*. Cambridge, Cambridge University Press, 2005, 708 str.
- Sikirić (Šaćir), Pašić (Muhamed) i Handžić (Mehmed): *Gramatika arapskog jezika I - II dio*. Sarajevo, Izdanje Vakufske direkcije, Državna štamparija u Sarajevu, 1936 i 1937.
- Wright [William]: *A Grammar of the Arabic Language*. 3d ed., Vol. I - II, Cambridge, Cambridge University Press, 1896 i 1898.